

EKONOMISK INFORMATION FRÅN LO-EKONOMERNA

EKONOMISKA UTSIKTER

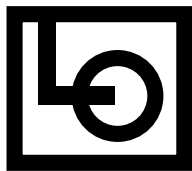
HÖSTEN 2001

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna utger
sedan 1947 en konjunkturrapport. Den
kommer ut två gånger om året, vår och höst.
Detta är 2001 års höstprognos.

Vid frågor om innehållet, ring
LARS ERNSÄTER på tel: 08-796 27 44.

Manusstopp: 2001-08-24

LO 01.08 5.000
ISBN 91-566-1776-3

Innehåll

EKONOMISKA UTSIKTER, Hösten 2001

KAPITEL	SIDAN
1 Den ekonomiska politiken	3
2 Konjunkturprognos med utblick fram till och med 2004	II
BILAGA: tabeller och diagram	28
3 Arbetskraftsutbud och välfärd	40
4 Den långsiktiga finanspolitiken	51

TABELLER

1.1 Nyckeltal	10
2.1 BNP	11
2.2 Försörjningsbalans	14
2.3 Export och import av varor	16
2.4 Investeringar	17
2.5 Disponibel inkomst och privat konsumtion	19
2.6 Arbetsmarknadsläget	22
2.7 Avtalshöjningar LO-kollektivet	25
2.8 Avtalshöjningar hela ekonomin	25
2.9 Totala löneökningar	27
2.10 Bidrag till prisökningen	22
2.11 BNP inom OECD-området	28
2.12 Konsumentpriser	28
2.13 Arbetslöshet i procent av arbetskraften	29
2.14 Lönekostnadsökning per anställd i näringslivet	29
2.15 Försörjningsbalans	30
2.16 Försörjningsbalans, implicitpriser	30
2.17 Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden	31
2.18 Bytesbalansen	31
2.19 Totala investeringar	31
2.20 Löner, priser och privat konsumtion	32
2.21 Produktion inom olika sektorer	32
2.22 Arbetsproduktivitet	33
2.23 Sysselsättningen	33
2.24 Arbetsmarknadsläget	33
4.1 Den offentliga sektorns nettoskuld	55

DIAGRAM

1.1 Antal sysselsatta i kommunal sektor	8
2.1 Växelkurs mot dollar	12
2.2 BNP	14
2.3 Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter	15
2.4 Den svenska exporten	15
2.5 Bruttoinvesteringar	17
2.6 Privat konsumtion	19
2.7 Hushållssektorns förmogenhetsvärden	20
2.8 Totalt utbud och sysselsättning	23
2.9 Arbetsutbudet	23
2.10 Skillnader i löneökningstakt tjänstemän - arbetare	26
2.11 BNP-tillväxt inom OECD	34
2.12 Arbetslöshet enligt ILO	34
2.13 Brentolja	34

2.14 Svenska växelkurser	34
2.15 RULC på exportmarknaden	34
2.16 Terms of trade	34
2.17 Handel med varor	35
2.18 Bostadsinvesteringar	35
2.19 Industriinvesteringar	35
2.20 Investeringar i övrigt näringsliv	35
2.21 Ekonomins lagerstock	35
2.22 BNP och real disponibel inkomst	35
2.23 Sparkvot	36
2.24 Fastighetspriser	36
2.25 Industriproduktion	36
2.26 Produktion i övrigt näringsliv	36
2.27 Byggnadsproduktion	36
2.28 Bruttovinstandel i näringslivet	36
2.29 Arbetade timmar	37
2.30 Arbetade timmar i industrin	37
2.31 Arbetade timmar i övrigt näringsliv	37
2.32 Arbetade timmar i byggnadsindustrin	37
2.33 Arbetslöshet	37
2.34 Sysselsättningens andel av befolkningen 20-64 år	37
2.35 Arbetskraftsandelar	38
2.36 Sveriges Phillipskurva	38
2.37 KPI	38
3.1 Frånvarande från arbetet	42
3.2 Andel sysselsatta kvinnor frånvarande från arbetet	43
3.3 Andel sysselsatta män frånvarande från arbetet	43
3.4 Frånvarande från arbetet av andra skäl än vård av barn	44
3.5 Sysselsättningsförändringar	45
3.6 Andel frånvarotimmar av vanligen arbetad tid	46
3.7 Sjukfrånvaro antal timmar/totalt arbetade timmar	46
3.8 Sjukfrånvarotimmar/totalt antal arbetade timmar i olika sektorer	47
3.9 Sjukfrånvaron i huvudsysslan procent av vanlig arbetstid	48
3.10 Sjukskrivna till följd av arbetsplatsolycka andel av sysselsatta	49
3.11 Sjukskrivning till följd av missförhållanden i arbete som andel av sysselsatta	50
4.1 Förändring i pensionsutgifterna	51
4.2 Den demografiska fördelningen 2000	42
4.3 Den demografiska fördelningen 2050	53
4.4 Offentliga utgifter exklusive räntor	53
4.5 Maastrichtskuld	54
4.6 Finansiellt sparande i offentlig sektor	56
4.7 Offentliga sektorns fasta bruttoinvesteringar	56

Den ekonomiska politiken

VAR I KONJUNKTUREN ÄR VI?

Den ekonomiska politiken måste styras av var i konjunkturen Sverige befinner sig. Staten har olika uppgifter när ekonomin är på väg upp och när den är på väg ner. För att kunna diskutera den ekonomiska politiken på ett meningsfullt sätt krävs därför att det nuvarande konjunkturläget preciseras. Klart är att ekonomin befinner sig i en nedgång. Hur djup nedgången blir och orsakerna till den råder det emellertid ingen konsensus kring. Vår åsikt är att det rör sig om en nedgång i tillväxten men på intet sätt någon lågkonjunktur. Svensk ekonomi är i grunden stark och lönebildningen klarar de inflationskrav som krävs för en fortsatt sysselsättningsökning. Problemen ligger nu i stället på efterfrågesidan som orsakats av ett efterfrågebortfall för export och försvagad privat konsumtion.

Konjunkturförloppet påverkas i hög grad av en IT-bubbla som först blåstes upp för ett par år sedan med kraftigt stigande framtida vinstförväntningar i IT-sektorn. Aktievärdena steg till rekordnivåer vilket kraftigt ökade hushållens förmögenheter. Hushållen vågade därför öka sina finansiella skulder och den privata konsumtionen tog fart.

Detta kännetecknade framförallt Sverige och USA. När nu IT-bubblan har spruckit, så dämpas konjunkturen. Världshandeln dämpas, vilket slår mot svensk export. Den tidigare kraftiga konsumtionsuppgången i Sverige planar ut. De industrialiserade ekonomierna och då framförallt Sverige och USA håller nu på att anpassa sig till en mer realistisk förväntan på IT-sektorns framtida vinstmöjligheter. Vi bedömer att denna anpassning klaras av under detta år och att konjunkturen vänder upp nästa år, både i Sverige och USA.

Det är således fråga om en nedgång i ekonomin men det bör även klargöras vad nedgången inte är:

- Den kris som drabbade Sverige i början av 1990-talet var en kostnadskris, det är inte fallet med den aktuella nedgången. Det finns, enligt oss, inga betydande strukturella problem i den svenska ekonomins funktionsätt.
- En annan farhåga som framförts är att Sverige är på väg mot en mar-drömssituation i form av stagflation. Vid stagflation är både den nominella löneökningstakten och arbetslösheten hög, något som inträffade i slutet av 1970-talet. År 2001 kommer inflationstrycket från låg produktivitet och inte kraftiga löneökningar. Lönekostnadsökningarna enligt de ingångna avtalen och den prognosticerade löneglidningen kommer att ligga på 4 procent. Inflationstakten steg under våren i år till tre procent. Vår prognos är att inflationstakten i början av nästa år faller till i underkant av två procent.

- Det handlar inte om strukturproblem på arbetsmarknaden. Arbetslösheten har fortsatt att minska under 2001, även om takten har stannat av. Enligt arbetsmarknadsstatistiken (främst vakanstalen) har Sverige ännu inte nått fullt kapacitetsutnyttjande och därigenom minskar risken för ett betydande inflationstryck från lönesidan. Den svenska lönebildningen fungerar idag bra.

RISKER SOM KAN HOTA EKONOMIN?

Utvecklingen i USA kommer att få återverkningar på den globala ekonomin eftersom landet länge fungerat som motor i världsekonomin och när den största ekonomin nu börjar tappa farten sker detsamma i de länder som fått draghjälp. USA är Sveriges näst största exportmarknad och en fortsatt svag amerikansk marknad skulle således kunna påverka hushållens förväntningar inför framtiden negativt.

IMF har i senaste *World Economic Outlook* presenterat ett hårdlandningsscenario för världsekonomin. Detta bygger på att dollarn över natten deprecierar 20 procent mot euron och 15 procent mot de övriga i-ländernas valutor. Detta leder till att de globala aktievärdena faller eftersom investerarnas tilltro till marknaden minskar. USA drabbas värst (-20 procent) och Japan och EMU i minst utsträckning. Med detta följer en erodering av konsumenternas och investerarnas framtidstro i främst USA. Därefter stiger aktiekurserna långsamt tillbaka till sin ursprungliga nivå under en treårsperiod. I detta scenario kommer den negativa påverkan på BNP att bli störst i USA och effekten på de övriga länderna varierar beroende på hur integrerade de är med USA. Det innebär att Sverige skulle drabbas hårdare än EU i övrigt.

Ett dollarfall innebär också att USAs konkurrenskraft på världsmarknaden ökar med negativa konsekvenser för övriga länders exportföretag. Om ett dollarfall också leder till sjunkande aktievärden, enligt IMF:s syn, så innebär detta att svensk ekonomi skulle drabbas dubbelt av ett dollarfall. Nämligen genom minskad export, eftersom konkurrenskraften försämras, och genom minskad privat konsumtion, då de svenska hushållens förmögenhetsvärden sjunker.

Stor betydelse för att hushållen ska öka sin konsumtion är dess förväntningar om kommande inkomstökningar och förväntningar om bestående eller stigande förmögenhetsvärden. Därför kan dessa två faktorer, fortsatt svag tillväxt i USA samt sjunkande förmögenhetsvärden, öka de svenska hushållens osäkerhet och därigenom minska deras förväntningar på sin framtida privatekonomi. Ett negativt skifte i förväntningarna skulle innebära att den privata konsumtionen minskade och sparandet istället ökade. Avgörande för en konjunkturvändning uppåt i det nuvarande ekonomiska läget är således att nedgången i förmögenhetsvärden upphör och vänds till en uppgång och att hushållen har förtroende för att förmögenhetsvärdena är stabila.

Vad som talar för en ökad optimism hos de svenska konsumenterna är de ökningarna i de disponibla inkomsterna som vi prognostiserar de kommande åren. Hushållen kommer få en ökning i den reala disponibla inkomsten med 3 procent i år och 4 procent 2002. Ökningen av de disponibla inkomsterna härrör både från reallöneökningar och de planerade skattesänkningarna på 20 miljarder kronor. Vår prognos är att fastighetsvärdena kommer att öka med 3,5 pro-

cent nästa år och börserna med 5 procent nominellt. Detta innebär en gynnsam utveckling för förmögenhetsvärdena. Därigenom finns det ingen realkonomisk anledning för hushållen att minska sin konsumtion.

Det avgörande för en gynnsam ekonomisk tillväxt är att förmögenhetsvärdena börjar stiga och därmed förbättrar hushållens förväntningar inför framtiden. Då konsumerar hushållen en större del av sina inkomster och den privata konsumtionen stiger. Dessutom måste sysselsättningen fortsätta öka för att kunna garantera en såväl kortsiktig som långsiktig tillväxt.

Om Sverige ska lyckas öka BNP per capita krävs både en ökad förädlingsgrad och en höjd sysselsättningsnivå. Tillväxten i sysselsättningen måste hållas uppe men inte med motivet att nå ett uppsatt politiskt mål utan för att det är nödvändigt för en långsiktigt positiv ekonomisk utveckling. Det bör i första hand ske för att det fortfarande finns regioner med undersysselsatta i både glesbygden och de större städernas förorter. Många som kan och vill arbeta har idag ingen möjlighet att göra detta och de utgör därigenom en underutnyttjad resurs. För det andra behövs det en hög förvärvsfrekvens för att kunna finansiera de växande kraven från en åldrande befolkning. Detta tryck på de offentliga finanserna kommer att bli kännbart främst efter 2010 men det långsiktiga är summan av flera kortare episoder. Det är därför viktigt att öka sysselsättningsgraden nu för att skapa resurser som kommer att behövas i framtiden. Det finns ett så kallat Okun-tal i ekonomin uppkallat efter en amerikansk ekonom. Det anger den BNP-tillväxt vid vilken arbetslöshetsnivån ligger stilla. När tillväxten i BNP går under två procent i svensk ekonomi har arbetslösheten under 1990-talet ökat. Målet för den ekonomiska politiken måste vara en ekonomisk tillväxt som garanterar en växande sysselsättningsgrad.

PENNINGPOLITIKEN

Riksbanken har varit orolig för att inflationen ska ta fart. Nu måste faran för detta anses vara över. De senaste två räntehöjningarna bör därför återtänkas med tanke på den information vi har nu. Årets uppgång i inflationstakt är tillfällig och härrör främst från importpriserna genom stigande oljepriser och försvagad kronkurs. I den mån det handlar om inhemsk producerad inflation så beror den på en tillfällig produktivitetssvacka. När den senaste räntehöjningen skedde var det i oro över ökande inflation till följd av försvagad valuta. Nu finns det inte längre någon betydande risk för ökad inflation då efterfrågan i ekonomin försvagats och kronkursen stabiliserats. Inflationförväntningarna hos konsumenterna har inte ökat påtagligt. Därför blir vår samlade bedömning att riksbanken bör sänka reporäntan med 0,5 procentenheter.

Risken för en ökande inflation kommer enligt riksbanken främst från en försvagad kronkurs. Kronans ställning har påverkats av Ericsons utveckling men också av statliga åtgärder: dels av AP-fondernas utlandsköp och dels av statens amorteringar av utlandsskulden. Riksgälden har nu avbrutit amorteringarna av statsskulden men inte på grund av hur deras agerande påverkat kronans utveckling utan eftersom de ansåg att de fick för lite för sina kronor. Vi menar att regeringen måste ompröva direktiven till riksgäldskontoret så utlandsam-

orteringarna mer integreras i den ekonomiska politiken. LO-ekonomerna har under hela 1990-talet påpekat att regeringen måste använda statsskuldspolitiken som en del av den ekonomiska politiken.

FINANSPOLITIKEN

Det finns inga behov av någon ytterligare finanspolitisk stimulans av den privata konsumtionen förutom de 22 miljarder som redan föreslagits av regeringen. Nedgångens karaktär, exogen via exporten, medför att det inte finns någon bra efterfrågepolitik som kan ersätta efterfrågebortfallet. Vi är inte odelat positiva till de skattesänkningar som presenterats. Regeringen har presenterat följande skattesänkningar:

1. Ytterligare kompensation för egenavgifterna	12,0 miljarder kronor
2. Avdragsrätt för fackföreningsavgiften	3,5 miljarder kronor
3. Sänkning av fastighetsskatten	2,4 miljarder kronor
4. Sänkt förmögenhetsskatt	2,0 miljarder kronor
5. Sänkt skatt för pensionärerna	2,0 miljarder kronor
Summa	22 miljarder kronor

Förslagen träder i kraft år 2002 med undantag för fastighetsskatten som gäller retroaktivt från och med 2001. Denna sänkning kommer dock att påverka budgeten först år 2002. För år 2002 kommer de planerade skattesänkningar att minska statens inkomster med 20 miljarder kronor, eftersom den sänkta förmögenhetsskatten väntas påverka budgeten först år 2003. En intressant fråga att ställa är vilka som kommer att få störst del av skattesänkningarna, samt hur mycket. För att visa detta har vi här genomfört några enkla kalkyler.

- En vanlig LO familj tjänar drygt 6500 kr om året genom sänkta egenavgifter och avdragsrätt för fackföreningsavgiften. Det är i förhållande till deras inkomst en påtaglig förstärkning av ekonomin. Genom att det finns ett tak i egenavgiften så har den en utjämnande profil. En höginkomsttagarfamilj får en proportionellt lägre skattesänkning beroende på taket för egenavgifterna.
- Men om vi utgår ifrån att de äger en villa med taxeringsvärde på 1,5 miljon kr, det är ungefär en genomsnittsvilla i Stockholm, kommer de att få en skattesänkning med 3000 kronor per år till följd av att skatten sänks med 0,2 procent. Dessutom stiger villan i värde med ca 100 000 kr till följd av den lägre beskattningen.

Det är möjligt att argumentera för att den lägre beskattningen bara dämpar den ökning av skatten som följer av redan beslutade höjningar av taxeringsvärdet. Sant är att fastighetsskatten kan skapa likviditetsproblem för en del låginkomsttagarhushåll med högt värderade fastigheter. Detta har nu i stort fått en lösning genom regeringens föreslagna begränsningsregel, där fastighetsskatten inte får överstiga 5 procent av hushållets inkomst.

- Om vi utgår ifrån att de också har en beskattningsbar förmögenhet så ökar fribeloppet i förmögenhetsskatten med 500 000 kr vilket sänker förmögenhetsskatten med 7 500 kr per år.

Är det då försvarbart att sänka fastighetsskatten? Kanske inte ur ett fördelningsperspektiv men dock utifrån de resonemang som fördes i samband med den stora skattereformen. Då kom partierna överens om att beskattningen av fastigheter skulle vara lägre än av andra kapitalinkomster. Övriga kapitalinkomster skulle beskattas med 30 procent medan bostäder skulle ha en effektiv beskattning på drygt 21,5 procent. Detta effektiva skatteuttag inkluderar den löpande beskattningen genom fastighetsskatt och reavinsterbeskattningen.

Idag är den effektiva beskattningen av villafastigheter över 24 procent. Den föreslagna sänkningen av skattesatsen innebär att beskattningen kommer att sjunka till 21,5 procent. Att den effektiva skattesatsen ökat beror på att i skattereformen kalibrerades satserna inför en inflation på 4 procent. Den lägre inflationen på 2 i stället för den som skattesatsen kalibrerades efter har ökat beskattningen på både fastighet och visst företagskapital mer än vad som var avsikten i skattereformen.

LO-ekonomerna har trots de kortsiktiga negativa fördelningspolitiska effekterna därför inget avgörande att invända mot den sänkta skattesatsen för fastighetskapital. Däremot anser vi det nödvändigt att behålla beskattningen på villafastigheter och att det är väsentligt att inse att den är en del av kapitalbeskattningen.

Till beskattning av förmögenheter och reavinsten återkommer vi i annat sammanhang. Sänkt skatt för fackföreningsavgifter motiveras av att arbetsgivarna får dra av sina kostnader för medlemskap i näringslivsorganisationer och genom den nu den föreslagna skattesänkningen skapas neutralitet mellan arbete och kapital. Motsvarande avdrag för fackföreningsavgiften fanns tidigare men togs bort av regeringen Bildt.

När ekonomin nu går in ett lugnare skede finns det skäl att uppmärksamma ett strukturellt fel i ekonomin. Det finns en tumregel: om tre personer finner sysselsättning i den privata sektorn så kan det ske en ökning med en person i kommunal tjänst utan att kommunalskatterna behöver öka. Orsaken till detta är att kommunerna utgör ungefär 1/4 av ekonomin. Diagrammet nedan visar utvecklingen i antalet sysselsatta i kommunal sektor. Sedan 1990 har antalet sysselsatta i kommunal sektor minskat med ungefär 100 000 personer. En anledning till nedgången i absoluta tal skulle kunna vara att allt mer av kommunernas verksamhet sköts av privata aktörer. Vi anser att detta förklarar hälften av nedgången och den reella minskningen i kommunalt finansierad verksamhet är därför grovt uppskattat ca 50 000 personer. Således rör det sig till största delen om ett strukturellt problem genom att den kommunala sektorn utgör en för liten andel av den totala sysselsättningen.

Sysselsättningsandelen i den kommunala sektorn har således gått ned trots att efterfrågan på offentligt finansierade tjänster inte minskat. 1990 gick det 3,1 personer under 20 och över 65 år per anställd inom vård, skola och omsorg. År 2000 var samma kvot 3,4, vilket innebär att antalet anställda har minskat i förhållande till de grupper som i första hand efterfrågar deras tjänster. För att uppnå samma kvot skulle ytterligare ca 90 000 personer behöva anställas. Exempelen är många på där kvalitén på offentlig verksamhet försämrats, främst för skola, vård och omsorg. Det är väl belagt att konsumenterna har en hög

efterfrågeelasticitet för dessa tjänster. Det vill säga, när inkomsterna ökar vill de använda en större andel av sina totala inkomster till dem. Detta har dock inte varit fallet i den svenska ekonomin vilket tyder på ett strukturfel. En bidragande orsak till denna utveckling har varit de hinder mot ökade utgifter som finns i kommunerna. Framför allt handlar det om tre faktorer: statsbidragen har minskat, balanskrav har införts och dessutom har kommunernas tvingats fondera pengar för avtalspensioner.

Som det visades i kapitel 3 är det i den kommunala sektorn som den största ökningen av sjukfrånvaron skett. Vård och service hade under 1999 dubbelt så hög sjukfrånvaro som de flesta andra näringsgrenar. Den kommunala sektorn är den enda sektor där frånvaron är lika hög som 1990. Detta visar på den försämrade arbetsmiljö som blivit många kommunalanställdas vardag. Således är det inte bara brukarna av de offentligt finansierade tjänsterna utan även de anställda som är i stort behov av ett resurstillskott.

Den avmattade konjunkturen har inneburit att ökningen i sysselsättningen stannat av trots att arbetslösheten är hög jämfört med slutet av 1980-talet. Därigenom är det möjligt för kommunerna att anställa personal utan att skapa inflationstryck. Det handlar om att utnyttja den ekonomiska nedgången för att åstadkomma en överföring till den kommunala sektorn. Eftersom den offentliga sektorn kommer att uppvisa stora överskott de närmaste åren anser vi att det finns ett finansiellt utrymme för denna expansion.

Medborgarna i Sverige har accepterat och genomfört ett av de hårdaste statsfinansiella åtstramningspaketen i Europa. Sverige ligger också högt i rankingen vad gäller statsfinansiell styrka. Det är bra men inget självändamål i sig. Det uttalande syftet med denna kraftfulla åtstramningspolitik var att skapa en hög frihetsgrad för statsmakten. Nu behövs denna frihetsgrad och den bör enligt oss användas. LOs ekonomer är anhängare av stora överskott i budgeten under goda tider för att de ska kunna användas under sämre tider. Det offentliga har idag resurser nog att kunna öka sysselsättningen och därigenom höja kva-

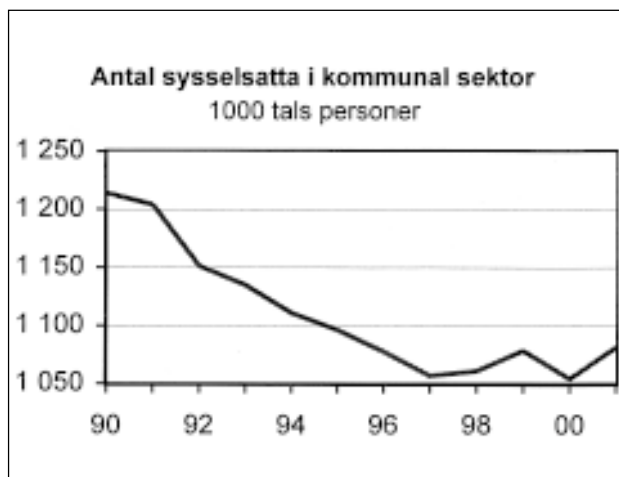

DIAGRAM 1:1.

KÄLLA: NR samt egna beräkningar

liteten i den kommunfinansierade verksamheten. Vi anser att Sverige bör tillåta sig en snabbare kommunal expansionstakt än tidigare för att återställa relationen 1 till 4 i sysselsättningsandelen. Om denna relation hade bibehållits under 1990-talet så hade det varit 100 000 fler sysselsatta i kommunerna idag.

LO-ekonomerna föreslår därför att det införs ett nytt finansiellt stöd från staten till kommunerna som syftar till att öka sysselsättningen i kommunal verksamhet. Vi tror att tillförda medel generellt kommer att användas till kvalitetshöjning i verksamheten om kommunerna själva får välja. De allra flesta kommuner har nämligen klarat av balanskravet och resurserna behöver därmed inte användas till att minska underskotten. I de kommuner som prioriterar skattesänkningar kommer valet att stå mellan detta och medborgarnas krav på förbättrad välfärd. Valet borde vara enkelt men för många borgerligt styrda kommuner riskerar skattesänkningar att allt mer urholka den offentliga välfärden. Detta är inget som idag kan regleras från statligt håll men inriktningen på de extra pengarna till kommunerna kan bestämmas av riksdagen. De ökade resurserna bör riktas mot de grupper som drabbats hårdast av försämringen i den offentliga verksamhetens kvalitet – barnen och de äldre. Genom denna konstruktion med stöd till utpekade grupper snarare än specifika aktiviteter görs en avvägning mellan viljan att styra medel till ett visst område och respekten för det kommunala självstyret. Vi föreslår att:

- Alla kommuner bör få en äldrepenning på motsvarande 5000 kr för varje kommuninvånare som är över 80 år. Tanken är att pengarna ska användas för kvalitetsförbättringar i äldreomsorgen. Det innebär en sammanlagd kostnad på 2,2 miljarder per år. Denna ersättning är proportionell mot antalet äldre äldre och gynnar därmed de kommuner som har en hög andel äldre i befolkningen, dvs framförallt glesbygden.
- De kommuner där antalet barn ökar bör få en barnpenning motsvarande 100 000 kr per tillkommande barn. Detta motsvarar en kostnad på 800 miljoner per år. Syftet med denna ersättning är att kompensera kommunerna för de investeringar som måste göras om barnantalet ökar. Detta bidrag kommer framförallt att gå till kommuner där det byggs bostäder och där det därmed sker en inflyttning av barnfamiljer.

Sammantaget skulle detta innebära en resursförstärkning på 3 miljarder kronor av kommunsektorns budget. Denna summa kommer att stiga i takt med att demografin förändras. Dessa medel skulle kunna finansiera en sysselsättningsökning med ca 10 000 personer i den kommunala sektorn om pengarna enbart användes till nyanställningar.

Många kommuner har emellertid redan idag problem med att finna kompetent personal till sina vakanta tjänster. De flesta arbetslösa saknar i regel rätt kvalifikationer för de yrken som efterfrågas inom den offentliga sektorn. Bristen på sjuksköterskor och lärare är lika välkänd som beklaglig. För att den kommunala sektorn ska kunna återta sin förlorade position gentemot den privata sektorn krävs det att lönerna ökar i en snabbare takt där än i den övriga ekonomin. Därigenom ökar det potentiella utbudet av de berörda yrkesgrupperna. Dessutom kan utbudet av kompetent arbetskraft öka genom att

utbildning subventioneras för blivande kommunalanställda inom bristyrken. Vi föreslår därför särskilda resurser för bristyrkesutbildning inom den offentliga sektorn.

Utbildningspolitiken måste i större utsträckning inrikta sig efter arbetsmarknadens långsiktiga behov. För att öka antalet nyexaminerade med utbildning i vård och omsorg så krävs en rad åtgärder.

- De studiefinansiella villkoren för högskolestudier inom dess områden måste bli bättre. I det nya studiemedelssystemet finns två bidragsnivåer en generell nivå på 34,5 procent av total beloppet och en högre nivå på 82 procent av totalbeloppet. Vi menar att denna högre bidragsnivå i studiemedel även bör omfatta vissa omvårdnadsinriktade högskoleutbildningar, liksom alla vuxenstuderande som läser gymnasieskolans vårdprogram för bristyrken.
- För att öka antalet utbildade med högskoleutbildning är det viktigt att det finns ett system med kortare högskoleutbildningar. Där kan den som vill uppgradera sin yrkeskompetens eller specialisera sig kan göra detta.
- Inom den kvalificerade yrkesutbildningen måste det finnas möjligheter till påbyggnadsutbildning inom vård och omsorg.

Om staten ska överföra finansiella resurser till kommunerna kommer problem att uppstå med utgiftstaket. Sannolikt kommer detta att tvinga regeringen att ge ett skatteavdrag till kommunerna för att möjliggöra en önskvärd utveckling. Detta visar på absurditeten med ett utgiftstak som förhindrar nödvändiga och önskvärda reformer som det finns finansiella resurser för. Istället måste finansieringen ske via en manipulation av inkomstsidan som minskar konformiteten i skattesystemet. Effekten på statens finanser kommer att bli desamma och det vore mer önskvärt ur alla synvinklar att det vore möjligt att sätta upp reformen på utgiftssidan istället för inkomstsidan. ▲

Nyckeltal

	2000	2001	2002	2003	2004
BNP	3,6	1,8	2,5	3,1	2,8
KPI	1,3	2,6	2,1	1,8	1,8
Timlön	3,8	3,9	4,0	4,0	4,0
Total arbetslöshet	7,0	6,4	6,2	5,6	5,1
Sysselsättningsgrad 20-64	77,3	78,3	78,4	79,6	80,3

TABELL 1:1.

KALLA: SCB samt egna beräkningar

Konjunkturprognos med utblick fram till och med 2004

Den bild av den ekonomiska utvecklingen fram till 2004 som redovisas här innehåller dels en konjunkturprognos för i år och nästa år, dels en utblick för nästkommande två år. I konjunkturprognosen står ekonomins efterfrågesidan i centrum. Hur djup är den nuvarande nedgången i ekonomin, när vänder det och hur starkt kan återhämtningen bli? Utblicken är ett mer schablonartat scenario där utgångspunkten är ekonomins utbudssida i form av tillgängliga resurser. Arbetskraftsutbudet är här den kritiska faktorn. Räcker arbetskraften till för att nå regeringens sysselsättningsmål?

DEN INTERNATIONELLA UTVECKLINGEN

Tillväxten inom OECD-området blev nästan 4 procent år 2000. Nedrevideringen av USAs tillväxt från 5 till 4,1 procent betydde 0,3 procentenheter för hela OECD. I år försvagas tillväxten rejält. Många länder hade ett mycket svagt första kvartal och några länder har också hunnit med att räkna kvartal två. BNP blir i år 1,5 procent inom OECD och orsakerna är förutom USA och Japans nedgång, höga oljepriser under första halvåret, svag export samt ökande konsumentpriser. Nästa år väntas USA och därmed OECD få bättre tillväxt, knappt 2,5 procent. Den långsiktiga tillväxten kan sedan bli nästan 3 procent inom OECD-området.

USAs betydelse för världsekonomin är stor och det finns ännu få ljuspunkter i år. Delar av detaljhandeln ökade något lite i juli. Det kan betyda att konsumenterna tänker konsumera skattepengarna de får tillbaka i år, vilket var Bush's förhoppning. Enkäter till konsumenterna säger dock att en del tänker spara för att ha inför sämre tider. Den retroaktiva skatteåterbäringen är på 300

BNP

årlig förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
USA	4,1	1,6	2,4		
Japan	1,5	0,3	0,6		
Tyskland	3,1	1,0	1,9		
UK	3,0	1,8	2,2		
OECD	3,8	1,6	2,3	2,8	2,8
EMU-11	3,4	1,7	2,1	2,6	2,6
Norden	3,5	1,5	2,2	2,7	2,6
Exportmarknadsvägd	3,4	1,5	2,1	2,6	2,6

TABELL 2:1.

KÄLLA: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

USD för ensamstående om man tjänar mer än 12 000 USD per år (=127 000 SEK) och 600 USD för par.

Låga aktievärden och ökad risk för arbetslöshet minskar köplusten och en stark dollarn dämpar exporten. Årets tillväxt blir således endast 1,5 procent. Nästa år ökar tillväxten och blir knappt 2,5 procent. Vändningen väntas komma mot slutet av detta år, räntorna har redan sjunkit betydligt under året, produktiviteten är fortsatt god, oljepriset har gått ned och väntas ligga på ca 25 USD framöver. De fortsatta skattereduktionerna väntas skapa ökad konsumtion. Den höga dollarkursen är ett bekymmer för den amerikanska exportindustrin. Underskottet i USAs utrikeshandel är mycket stora. För att underskottet ska kunna nedbringas krävs att dollarn minskar i värde. Vi antar försiktigtvis att dollarn åren 2003-2004 sammantaget kommer att minska med 10 procent i värde mot euron och 5 procent mot yen.

Industriproduktionen i Japan minskar varje månad sedan november förra året, efter att innan dess ha ökat långsamt under 12 månader. Den låga efterfrågan från omvärlden på datorer och högteknologi slår hårt mot Japan. Den privata konsumtionen är låg. Stora offentliga budgetunderskott begränsar utrymmet för finanspolitisk stimulans. Landets bruttoskuld är 130 procent av BNP och samtidigt kommer demografin att medföra att antalet äldre ökar vilket gör att japanerna kan förvänta sig ökande skatter. Penningpolitiska åtgärder begränsas av att den korta räntan redan är nästan noll sedan i april i år. Det är svårt att se när vändningen kommer eller hur tillväxten skulle kunna komma upp i europeiska nivåer, men det kan ta flera år. BNP-tillväxten beräknas bli 0,3 respektive 0,6 procent i år och nästa år.

Euroområdet hade en god tillväxt förra året, 3,5 procent. I år väntas efterfrågan sjunka och tillväxten stanna på knappt 2 procent. Hemmaefterfrågan och konsumtionen är huvudsakliga drivkrafter för att tillväxten kan komma att öka nästa år och bli drygt 2 procent. Tysklands utveckling är avgörande. I år förväntas BNP-tillväxten sjunka till 1 procent, det är en större dämpning än för t ex Frankrike och Italien. Det förklaras delvis av Tysklands högre exportberoende. Minskad efterfrågan på investeringsvaror samt de höga priser-

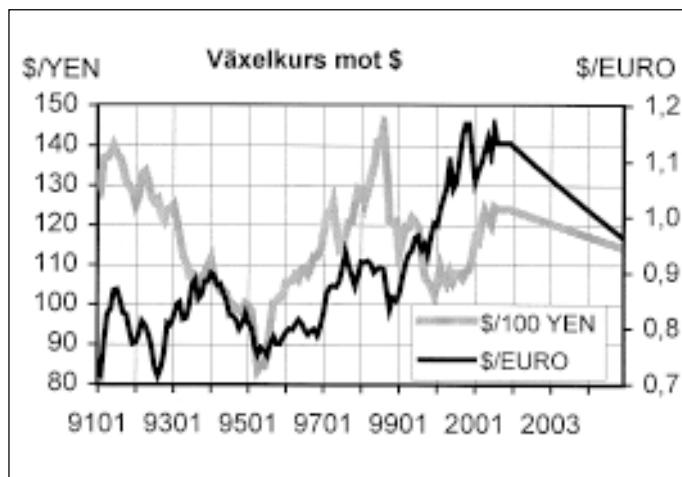

DIAGRAM 2:1.

KÄLLA: Riksbanken

na på olja och mat dämpar Tysklands tillväxt ytterligare.

Inflationen är inget större problem längre i Euroområdet utan ligger på drygt 2 procent. Dock finns problemet med att länderna går i otakt, t ex Irland skulle behöva stramas åt penningpolitiskt medan Tyskland skulle vilja sänka sina räntor.

Arbetslösheten inom OECD ökar något i år, till drygt 6 procent. Några länder utmärker sig med högre tal, Italien och Finland har cirka 10 procent just nu och Tyskland och Frankrike har cirka 8,5 procent. Nästa år sjunker den i dessa länder med cirka en halv procentenhet. OECD-området som helhet får oförändrad arbetslöshet nästa år.

Lönekostnaderna ökar med cirka 3,5 procent inom OECD-området, något lägre inom EMU-området, drygt 3 procent. I USA ökar lönerna med över 4 procent i år och nästa år, mycket tack vare den höga produktiviteten. Även de nordiska länderna har cirka 4 procent löneökningstakt.

DEN SVENSKA UTVECKLINGEN

Svensk ekonomi befinner sig sedan en tid i en nedgångsfas. För produktion och efterfrågan är avmattningen ett faktum sedan slutet på förra året. För sysselsättningen som länge expanderade kraftigt tycks nu – efter lång eftersläpning – en dämpning ha inletts.

Nedgången i Sverige är en konsekvens av ett svagare konjunkturläge i omvärlden. I första rummet påverkas industrin – exportföretagen och deras underleverantörer. Mycket talar för att avmattningen i omvärlden är sprungen ur överoptimism och därmed överinvesteringar i IT- och telekomrelaterad verksamhet. Därmed drabbas Sverige extra hårt genom det starka beroendet av telekomsektorn.

Konjunkturförsvagning och börsnedgång har gjort att hushållen justerat ner förväntningarna om den framtida förmögenhets- och inkomstutvecklingen och dragit ner på konsumtionen – framför allt av kapitalvaror som bilar och vitvaror.

Nedgången är koncentrerad till industrin, men tecken finns på spridningseffekter från industrin till tjänsteverksamhet riktad mot företagen. Utvecklingen försvagas i den sedan länge expansiva sektorn företagstjänster. För byggsektorn räknar vi med en närmast obruten expansion, inte minst genom ökat bostadsbyggande.

Vi räknar med svag BNP-tillväxt under återstoden av i år. Först i början på nästa år kan konjunkturen vända upp på allvar. För att exporten ska ta verklig fart krävs en internationell konjunkturförstärkning. Ett uppsving för den privata konsumtionen dröjer tills oron kring börsutveckling, fastighetspriser och utvecklingen på arbetsmarknaden skingras.

I scenariot för åren 2003 och 2004 är tillväxten hög och regeringens sysselsättningsmål nås. En kritisk förutsättning att arbetskraft kan mobiliseras i tillräckligt hög grad.

Det kan gå lite sämre än i vår prognos – exportens återhämtning kan dröja om krisen för telekomsektorn fördjupas. Sannolikheten för att det ska gå riktigt dåligt är liten. Det förutsätter ett ras för den privata konsumtionen och då måste nog en allvarlig internationell kris skaka om hushållens förväntningar rejält.

I vår prognos förutsätts att Riksbanken håller styrräntan oförändrad. Det är främst ett beräkningsantagande men det finns heller ingenting i prognosbilden som talar för en annan inriktning på penningpolitiken.

EFTERFRÅGAN OCH PRODUKTION

Enligt nationalräkenskaperna minskade **exporten** av varor (säsongrensad) det fjärde kvartalet i fjol jämfört med kvartalet innan och fallet fortsatte under det första halvåret i år. Vi räknar med en viss uppgång under andra halvåret men på årsbasis innebär det ändå ett dramatiskt omslag från fjolårets ökning av varuexporten med över 10 procent till en minskning i år med drygt 1 procent.

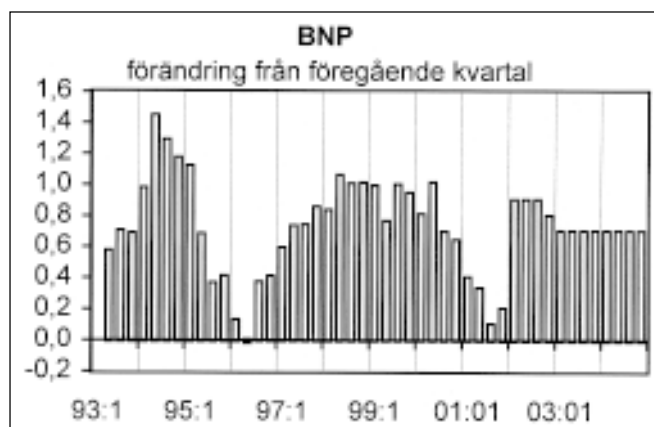

DIAGRAM 2.2.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Försörjningsbalans

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Privat konsumtion	4,1	1,4	1,9	2,6	2,5
Offentlig konsumtion	-1,7	1,1	1,7	1,5	1,5
Investeringar	4,5	3,5	5,3	6,3	5,2
Lagerinvesteringar*	0,6	-0,3	-0,1	0,1	0,0
Export av varor och tjänster	9,8	0,5	6,2	7,8	7,2
Import av varor och tjänster	9,7	-0,5	6,2	8,3	7,7
BNP	3,6	1,8	2,5	3,1	2,8

* förändring i procent av föregående års BNP

TABELL 2:2.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Den svaga exporten i år förklaras av marknadsutveckling och sammansättningseffekter. Den internationella konjunkturedgången har spritts och fördjupats i år och marknadstillväxten för svensk export är hittills svagare än förväntat. Varusammansättning och länderfördelning är betydelsefull. Exporten av alla typer av varor och till alla länder går inte dåligt. Exporten av konsumtionsvaror utvecklas bra samtidigt som exporten av insatsvaror och, i synnerhet, investeringsvaror försvagas. När det gäller länder så är det exporten till Europa – Norge och Danmark undantagna – och USA som visar en svag utveckling. Det kan vara så att stora lagerneddragningar i viktiga avnämjarländer bidragit till att importen i dessa länder hållits tillbaka mer än den förvisso dämpade BNP-tillväxten antyder.

Den svenska exporten missgynnas särskilt i den nuvarande internationella konjunkturförsvagningen genom det stora beroendet av telekom- och fordonsindustrin. Efterfrågan på bilar och, i synnerhet, teleprodukter utvecklas svagt. Det är en avgörande orsak till nedgången för svensk export (se diagram 2.4). Teleproduktindustrin har givit stora bidrag till exporten under en följd av år och teleprodukternas andel av den totala varuexportens värde har ökat från 6 procent 1993 till 15 procent idag. Det beroende som tidigare givit fördelar blir i nuläget, åtminstone för en tid, en svaghet och en osäkerhetsfaktor.

Vår prognos innebär en svag återhämtning för exporten redan under andra halvåret i år. Det bygger på att marknadsutvecklingen vänder uppåt i begränsad omfattning och att exporten av teleprodukter och fordon åtminstone stabiliseras. Till bilden hör också ett gynnsamt konkurrensläge. Successivt svagare kronkurs under ett antal år har inneburit förstärkt konkurrenskraft. De relativa arbetskraftskostnaderna har fallit. I år blir nedgången särskilt stor vilket ger exporten draghjälp.

Framöver ger en försvagad dollar samtidigt som kronan antas stabiliseras mot euron en appreciering av kronans effektiva växelkurs med ca 1,5 procent per år 2003-2004.

KI:s konjunkturbarometer för juli och orderstatistik från SCB indikerar ingen

DIAGRAM 2.3.

KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

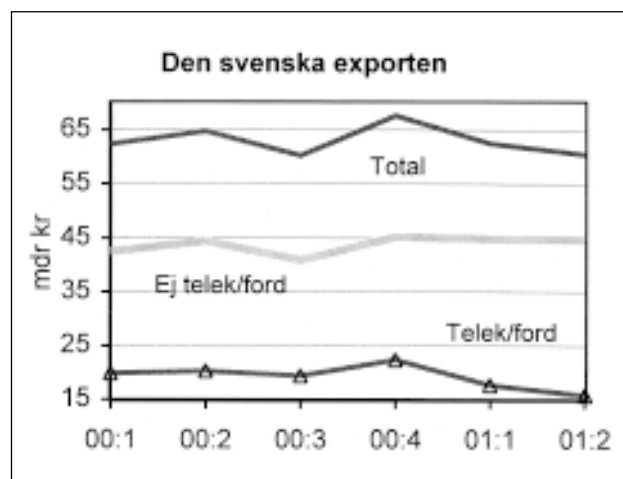

DIAGRAM 2.4.

KÄLLA: SCB

allmän uppgång för exportindustrin, möjligen en stabilisering om man undantar teleproduktindustrin. För teleprodukterna är signalerna klart negativa. Risken för en svagare export än vi förväntar oss ligger i en fördjupad kris för telekombranschen.

Nästa år kan exporten ta extra fart när tillväxten i omvärlden tilltar och konkurrenskraftsförstärkningen ger effekt. På sikt – under utsiktsåren – växlar exporten in på en bana som i stort sett innebär en ökningstakt i linje med marknadens. Framöver bör också teleprodukterna ge avsevärda bidrag till den svenska exporten genom utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefonnät i Europa.

Importen av varor har hittills i år fallit snabbare än exporten. Fallet är större än vad som kunde förväntas mot bakgrund av hur mycket aktiviteten i ekonomin dämpats. En förklaring är det starka sambandet mellan importens och exportens utveckling. En annan förklaring skulle kunna vara en nedragning av insatsvarulagren.

Importprognosen för åren framöver bygger på att historiska mönster för relationen mellan import och efterfrågan gäller. Växelkursutvecklingen påverkar importen negativt i år men ger en stimulans under slutet av perioden när kronan stärks. Under utsiktsåren är kapacitetsutnyttjandet högt, vilket håller uppe importutvecklingen

Exportpriserna för varor steg med 2,5 procent förra året. Det var främst en följd av stora prishöjningar på råvarusidan. I år bedöms ökningstakten tillta till 3,6 procent. Höga råvarukostnader kommer till uttryck i prishöjningar i senare produktionsled, produktivetsutvecklingen är klen och kronan försvagas kraftigt. Åren 2002 och framåt dämpas prisökningarna successiv då trycket från kostnadssidan klingar av och kronförsvagningen vänds i en förstärkning.

Importpriserna för varor ökade förra året med över 6 procent med en kraftig uppgång av oljepriset som starkt bidragande orsak. I år räknar vi också med stora ökningstal som en följd av kronans depreciering. Kronförstärkningen framöver innebär en svag importprisutveckling.

Bytesbalansen försvagades i följd med ca 20 miljarder kronor eller 1 procent av BNP, främst till följd av sämre tjänstebalans. I år och åren framöver ger han-

Export och import av varor

procentuell förändring

	2000		2001		2002		2003		2004	
	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser	Volym	Priser
Export	10,7	2,5	-1,3	3,6	5,9	1,6	7,9	1,4	7,1	0,5
Import	10,2	6,6	-1,9	4,0	6,4	1,6	8,2	0,3	7,6	0,3

TABELL 2:3.

KALLA: SCB samt egna beräkningar

delsbalansens utveckling en successiv förstärkning. Slutåret 2004 är bytesbalansen ca 3,5 procent av BNP.

Ökningstakten för de totala **fasta bruttoinvesteringarna** (säsongrensat) bromsades kraftigt under andra kvartalet i år enligt nationalräkenskaperna och vår bedömning är att investeringarna planar ut under resten av året. Det ger en genomsnittlig ökning på 3,5 procent mellan i år och förra året. En dämpning av investeringstakten är naturlig mot bakgrund av nedskruvade förväntningar om efterfrågeutvecklingen. Övriga komponenter i ett gott investeringsklimat finns emellertid för handen: god lönsamhet, låga räntor och stabila inflationsförväntningar. Vi räknar därför med att investeringsförloppet framöver följer den allmänna aktivitetshöjningen i ekonomin – en snabbare uppgång under återhämtningsfasen nästa år och sedan en stabilisering av ökningstakten vid ca 5 procents årlig tillväxt. Investeringarna kommer också att påverkas positivt när tredje generationens mobiltelefoni byggs ut

Industrins investeringar vände uppåt förra året och ökade med drygt 3 procent, vilket ändå var lågt med tanke på den starka industriproduktionen. Framöver tänker vi oss en investeringstakt på runt 3 procent, något lägre i år och nästa år när industriproduktionen dämpas, något högre senare. Vår prognos för i år ligger något högre än företagens planer i investeringsenkäten från

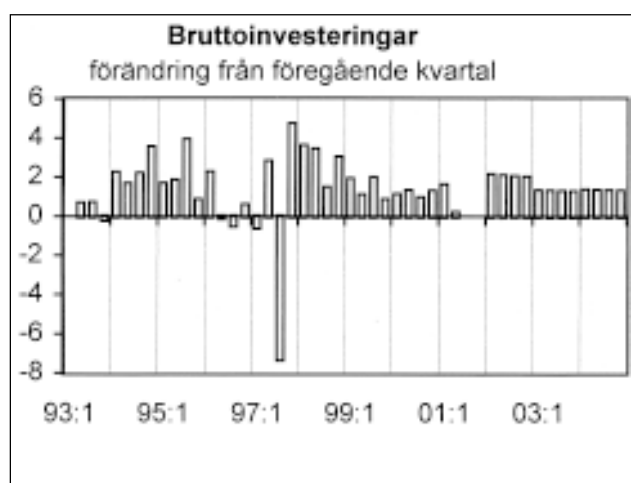

DIAGRAM 2:5.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Investeringar

procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Totalt	4,5	3,5	5,3	6,3	5,2
Bostäder	7,9	4,5	13,2	7,8	7,2

TABELL 2:4.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

maj. Bedömningen implicerar att kapacitetsutnyttjande lättar något framöver.

Investeringarna i övrigt näringsliv har ökat med i genomsnitt 10 procent per år sedan 1993. Vår bedömning är att investeringstakten blir ungefär hälften så hög framöver. För en avmattning jämfört med 90-talet talar en lugnare utveckling för tjänstesektorernas produktion och sysselsättning. Trots problem och förseningar kommer utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefoni påverka investeringarna i övrigt näringsliv starkt under perioden fram till 2004, med tyngdpunkten förlagd till 2002 och 2003.

De **offentliga investeringarna** sjönk kraftigt i fjol enligt nationalräkenskaperna, bl a beroende på minskade investeringar i järnvägsnät och vägar. Därmed bröts en uppgång under 1998 och 99 efter tre svaga år 95-97, präglade av budgetsanering. Mot bakgrund av goda offentliga finanser och stora behov bedöms investeringarna komma att öka åren framöver. Underhållet är eftersatt och ökat husbyggnad kräver offentliga följdinvesteringar.

Sedan slutet av 1997 har **bostadsinvesteringarna** kännetecknats av en uppgång. Vår prognos innebär i stort sett en förlängning av detta förlopp till och med år 2004. De genomsnittliga årliga tillväxttalen hamnar uppemot 10 procent. Nyproduktion bedöms öka snabbare än ombyggnad framöver. Påbörjad nybyggnation bedöms stiga från ca 17000 lägenheter i fjol till 25000 inom några år. Den ökade efterfrågan kan knytas till det gynnsamma ränteläget och hushållens förbättrade situation med stigande disponibla inkomster. Efterfrågan är framför allt hög i de större städerna, där prisuppgången på småhus och bostadsrätter varit kraftig. Denna regionala obalans gör att utbudsrestriktioner - i form av brist på arbetskraft, brist på tomter mm - snarare än efterfrågan sätter en gräns för bostadsinvesteringarnas ökningstakt.

Konjunkturbarometern för juli indikerar en mattare byggkonjunktur och nationalräkenskaperna redovisar svaga bostadsinvesteringarna för andra kvartalet i år. Vi tror det handlar om trögheter bl a när det gäller att få tag i yrkesfolk och att investeringarna kan ta fart igen. Vi förutser en ökad löneglidning i byggsektorn framöver. Det bör underlätta tillgången på arbetskraft. Som års-genomsnitt bedöms dock ökningen av bostadsinvesteringarna stanna vid 4,5 procent i år.

Storleken på **lagerinvesteringarna** i ekonomin påverkas av att efterfrågeutvecklingen dämpas. Lagerutvecklingen gav förra året ett bidrag på 0,6 procent till BNP. Till en del torde det bero på att svagare efterfrågan under andra halvåret överraskade företagen. En förväntad lagerneddragning syns ännu inte i statistiken men bör komma under andra halvåret i år. Anpassning nedåt bedöms resultera i ett lageromslag på -0,3 procent i år. Åren därefter ger en återgång till trendmässig lageruppbyggnad i stort sett neutrala bidrag till BNP.

Enligt nationalräkenskaperna har ökningstakten för **hushållens konsumtionsutgifter** bromsats väsentligt från och med fjärde kvartalet i fjol. Det är främst konsumtionen av kapitalvaror som bilar och vitvaror som utvecklats svagt. Realinkomstutvecklingen har varit stark och hushållens förväntningar om den egna ekonomin (enligt hushållens inköpsplaner) är fortfarande högt

ställda. Skälen till avmattningen får därför sökas i svag förmögenhetsutveckling, genom en längre period av kraftigt vikande börskurser, och ökande osäkerhet om den framtida utvecklingen i ekonomin. Den oväntade uppgången i inflationstakt, som urholkar hushållens köpkraft, kan också ha haft betydelse.

De senaste uppgifterna om bilförsäljningen och detaljhandelns omsättning tyder inte på någon tidig återgång till höga ökningstal för konsumtionen. En negativ faktor för konsumtionen är att fastighetspriserna planat ut under loppet av i år. Vår bedömning är att osäkerheten kring börsutveckling, fastighetspriser och djupet i den nuvarande konjunkturedgången måste skingras innan vi kan få se ett uppsving för konsumtionen. Vi tror därför det dröjer till i början på nästa år innan konsumtionen växlar in på mer långsiktigt stabil bana, innebärande årliga tillväxttal på ca 2,5 procent. Även om konsumtionen tar fart igen så växer den inte i takt med realinkomsterna – sparkvoten stiger.

Privat konsumtion bestäms i grunden av hushållens faktiska och förväntade

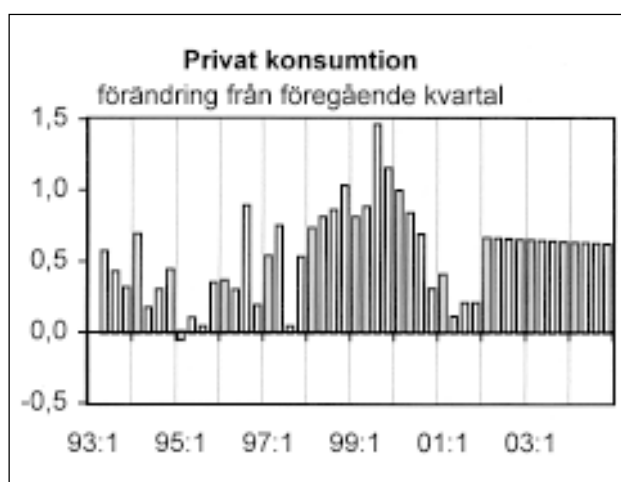

DIAGRAM 2:6.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Disponibel inkomst och privat konsumtion

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Lönesumma	5,8	5,1	4,4	5,7	5,2
Disponibel inkomst	4,5	5,7	6,2	5,2	4,8
Konsumentpris, IPI	0,9	2,6	2,1	1,8	1,8
Real disponibel inkomst	3,6	3,0	4,1	3,3	2,9
Privat konsumtion	4,1	1,4	1,9	2,6	2,5
Sparkvot*	2,0	2,8	4,8	5,3	5,6

TABELL 2:5.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

inkomster. Det innebär att såväl hushållens reala disponibla inkomster som förmögenhetsutvecklingen måste bedömas.

Höga ökningstal för hushållens reala disponibla inkomster, förutses för hela prognosperioden. Stark reallöneutveckling och stigande sysselsättning är grunden för den gynnsamma utvecklingen. Vi räknar också med inkomstöverföringar till hushållen varje år. För nästa år har regeringen aviserat ett paket med skattelättnader som omfattar ca 20 miljarder kronor. År 2003 antar vi att kompensationen för egenavgifterna fullföljs och även för 2004 antar vi någon form av inkomstöverföring till hushållen i storleksordningen 12 miljarder kronor. Sedan budgetsanerings tidens utveckling med fallande reala inkomster bröts 1998 har hushållens ställning stärkts markant. Man måste gå tillbaka till tiden före 1975 för att hitta en period med liknande utveckling.

Hushållens **förmögenhet** består främst av egna hem och aktier vars priser avspeglar förväntad inkomstutveckling. När förmögenhetsvärdena stiger indikerar detta att framtida inkomstströmmar från kapitalplaceringar kommer att öka eller att framtida utgifter för boende i småhus kommer att minska. Denna framtida förbättring av hushållens ekonomiska standard vill hushållen till en del ta ut redan idag. Detta sker genom belåning av de stigande förmögenhetsvärdena och syns som en nedgång i sparkvoten. På motsvarande sätt medför en nedgång i förmögenhetsvärdena att hushållen betalar sina skulder och sparkvoten ökar.

Småhuspriserna ökade under förra året med nästan 10 procent. Hittills i år har prisutvecklingen stagnerat. Framöver väntas en ökningstakt på 3,5 procent. Aktievärdena har fluktuerat dramatiskt under senare år. Det är framförallt IT- och telekom-företagens aktievärden som varierar kraftigt. I slutet av 1999 gick dess aktievärden kraftigt upp och från början av 2000 har de sjunkit och fallet har blivit allt kraftigare. Detta har påverkat hela börsens utveckling. I prognosen utgår vi från att nedgången upphör och att aktiekurserna framöver stiger i en takt av 5 procent per år.

DIAGRAM 2:7.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Börsens utveckling, givet vår prognos, innebär att hushållens samlade förmögensvärden steg under 2000 för att därefter sjunka tillbaka under 2001 och 2002, trots stigande småhuspriser. Börsens hastiga uppgång från slutet av 1999 till början av år 2000 har sannolikt inte upplevts som stabilt av hushållen och därför endast till en del setts som tecken på framtida inkomstökningar. Sparkvoten har därför inte påverkats på samma sätt som en mer stabil uppgång skulle gjort. På motsvarande sätt påverkar därför även börsnedgången hushållens sparkvot i mindre grad.

Den **offentliga konsumtionen** bedöms öka med ca 1,5 procent per år under prognosperioden. En stor del av offentlig konsumtion avser sjuk- och äldre- vård, barnomsorg och utbildning, som konsumeras av dels barn, dels äldre. Servicebehovet kan därför kopplas till den demografiska utvecklingen, som är ganska odramatisk de närmaste åren. Det allmänna intrycket är dock att servicebehovet är eftersatt och kraven på kvalitetsförbättringar starka.

Vår bedömning är att kommunsektorns finanser tillåter en relativ stark ökning av konsumtionen. Ökad sysselsättning i ekonomin ger ökade skatteinkomster för kommunerna. Vår löneprognos innebär att lönerna i kommunsektorn snarast ökar något långsammare än lönerna i privat sektor. Det innebär att sysselsättningen åtminstone kan öka i samma takt som i resten av ekonomin utan att den ekonomiska balansen förändras. Till det expansionsutrymme som ges av ökade skatteinkomster ska läggas den konsumtionsökning som finansieras via ökade, specialdestinerade statsbidrag. Hit hör maxtaxa i barnomsorgen och satsningar på skolan.

Produktionens utveckling speglar efterfrågans sammansättning och breddas jämfört med tidigare år. Nedgången i ekonomin har så här långt i stor utsträckning koncentrerats till **industrin**. Vi räknar med att industriproduktionens ökningstakt dämpas markant i år. Den svaga industrikonjunkturen hämmar de delar av tjänstesektorn som riktar sin verksamhet mot företagen. Vi tror därför på en beskedligare ökningstakt för produktionen i **övrigt näringsliv** framöver. Det gäller inte minst branschen företagstjänster som givit stora bidrag till senare års sysselsättningsexpansion. Mycket beroende på expansiva bostadsinvesteringar förutses en hög ökningstakt för **byggnadsindustrin**.

Produktiviteten ser i år ut att bli mycket svag, inte minst i tjänstesektorn. Det tolkar vi som en konjunkturreffekt och inte som indikation på att mer långsiktig tillväxtförmåga i ekonomin har gått ner. Av samma konjunkturskäl blir produktivitetstillväxten desto snabbare nästa år. Anpassningen mellan produktion och sysselsättning sker med viss eftersläpning, vilket förklarar att produktivitetstillväxten kan variera mycket mellan åren. För åren 2003 och 2004 räknar vi med en ökningstakt för produktiviteten i nivå med vad vi försiktigtvis bedömer vara en långsiktig sådan, runt 2 procent i näringslivet som helhet. Det är lägre än produktivitetstillväxten under 90-talet. 90-talet var dock speciellt i flera avseenden. Under första halvan slogs lågproduktiva enheter ut och under andra halvan ökade kapacitetsutnyttjandet. Dessutom påverkades den genomsnittliga ökningstakten av teleproduktindustrins exceptionellt snabba ökning av produktiviteten. Det går dock att argumentera för en hög långsiktig produktivitetstakt mot bakgrund av den nya inflationsregi-

men, investeringar och utbildningsinsatser, IT-utveckling, ökad konkurrens och avregleringar.

ARBETSMARKNAD, LÖNER OCH PRISER

Den nedgång i **sysselsättning** som måste komma i spåren av att aktiviteten i ekonomin dämpas verkar enligt AKUs säsongrensade sysselsättningsciffror ha inletts kring halvårsskiftet i år. Anpassningen till produktion/efterfrågan har dröjt, men kan nu komma att accelerera. Den starka och jämna uppgången i sysselsättning från 1998 bryts alltså i år. Vi förutser en nedgång med ca 40 000 personer under andra halvåret i år.

Under nästa år kan sedan sysselsättningen ta ny fart. Förloppet med mycket stark ökning av sysselsättningen andra halvan av förra året och inledningsvis i år följt av uppsving under nästa år ger stark genomsnittlig sysselsättningsökning i år, 70 000 personer, men svagare nästa år, knappt 25 000 personer. Åren 2003 och 2004 bedöms sysselsättningen kunna växa med 70 respektive 50 000 personer per år. Sysselsättningsökningen från nästa år och framåt bedöms bli bredare än den varit hittills, med mer modesta ökningsförändringar för övrigt näringsliv än vi varit vana vid samt ökningsförändringar för såväl byggnadsindustrin som offentlig sektor. För industrin räknar vi med sjunkande sysselsättning. Vår prognos innebär att regeringens sysselsättningsmål nås. År 2004 är andelen reguljärt sysselsatta av befolkningen i åldern 20-64 år drygt 81 procent.

Under 2000 ökade frånvaron samtidigt som sysselsättningen steg. Antalet arbetade timmar ökade långsammare än antalet personer – **medelarbetstiden** sjönk. Vår sysselsättningsprognos bygger på en liknande utveckling i år. Frånvaron i ett utbudsperspektiv diskuteras närmare i kapitel 3. Under åren 2002-2004 räknar vi med en i stort sett oförändrad medelarbetstid. Inom industrin sker en viss minskning i enlighet med de avtal som framförhandlats där. Inom den kommunala verksamheten ökar medelarbetstiden svagt genom mindre önskat deltidsarbete.

Det totala **arbetskraftsutbudet** utvecklades svagt under första halvan av följande år och nedgången i total arbetslöshet var stor. Under hösten tog utbudet rejäl fart och den genomsnittliga tillväxten förra året blev knappt 30 000 perso-

Arbetsmarknadsläget

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Arbetskraft	1,2	1,1	0,5	1,3	1,0
Sysselsatta	2,2	1,7	0,5	1,7	1,2
Total arbetslöshet, procent	7,0	6,4	6,2	5,6	5,1
Öppen arbetslöshet, procent	4,7	4,2	4,1	3,7	3,5

TABELL 2:6.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

ner. Sambandet mellan utbudsförändringar och konjunkturläge är starka och väl belagda. Vi väntar oss, i enlighet med historiska mönster, följsamhet mellan utbud och sysselsättning framöver. Förloppen bör bli tämligen parallella. Utvecklingen mellan åren blir, som för sysselsättningen, stark i år och svagare nästa år.

Prognosen för arbetskraftsutbudet är kritisk för den goda utvecklingen när väl konjunkturen stärks. God konjunktur stimulerar med säkerhet utbudet, men finns det så mycket arbetskraft att tillgå? Befolkningsutvecklingen är ogynnsam under perioden. Sammantaget bedöms det totala utbudet i år och åren fram till och med år 2004 kunna öka med 150 000 personer. Den förutsätter att arbetskraftsdeltagandet ökar. Det räcker inte med den demografiska förändringen, då det är de yngre (16-19 år) och äldre (55-64 år) åldersgrupperna med lågt arbetskraftsdeltagande som ökar.

I slutet av förra året nåddes målet om 4 procent **öppen arbetslöshet**. En upptrappning av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna var en bidragande orsak. I början av i år inleddes en nedtrappning av åtgärderna. Sannolikt bryts nedgången när arbetsmarknadsläget försvagas. Under loppet av i år räknar vi ändå med en viss uppgång av den öppna arbetslösheten. Från och med nästa år förutsätts en beskedlig nedgång. Åtgärderna trappas ner från och med nästa år och år 2004 på i stort samma nivå som överhettningensåren 1990-1991, ca 1,5 procent av arbetskraften. Slutåret 2004 bedöms den totala arbetslösheten hamna på ca 5 procent och den öppna på 3,5 procent i genomsnitt.

ARBETSUTBUD OCH SYSSELSÄTTNINGSANDEL

Sysselsättningsandelen ligger för närvarande på drygt 78 procent och frågan är om regeringens sysselsättningsmål om 80 procent nås år 2004. För närvarande håller konjunkturavmattningen tillbaka en fortsatt sysselsättningsuppgång, men nästa år tar konjunkturen fart igen och då finns eventuella hinder endast hos befolkningens förmåga att ta de jobb som ekonomin erbjuder.

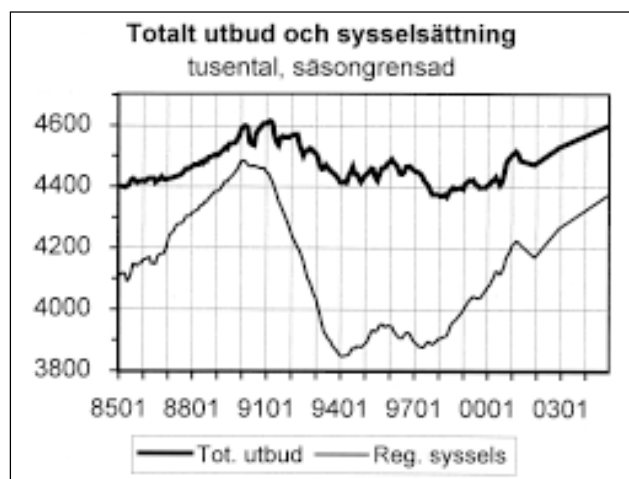

DIAGRAM 2:8.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

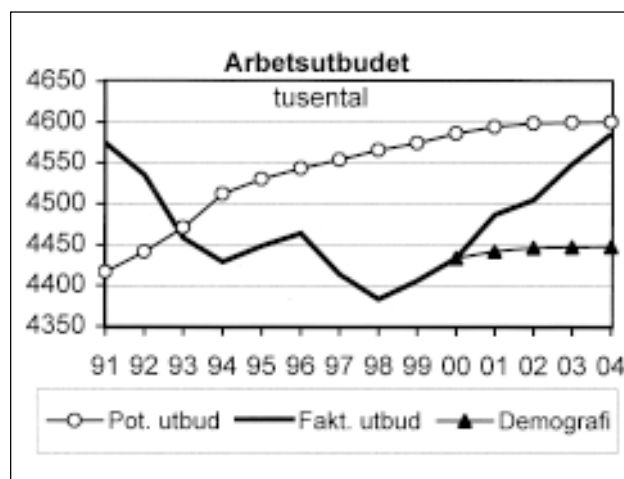

DIAGRAM 2:9.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättningsandelen hos befolkningen i åldrarna 20-64 år hade en topp år 1990. Då var andelen 87,5 procent och den totala arbetslösheten var så låg som 3 procent. Detta skapade stor överhettning på arbetsmarknaden och löneinflationen var uppe i 10 procent. Utifrån dagens inflationsrestriktion på 2 procent, är det inte möjligt att nå ned till dessa låga arbetslöshetstal. Vår bedömning är att det fram till 2004 är möjligt att nå en total arbetslöshet på 5 procent utan att lönebildningen skapar ett inflationstryck som överstiger 2 procent.

År 1991 var den totala arbetslösheten 5 procent och sysselsättningsgraden låg på 85 procent. När sysselsättningen framöver ökar, så kommer detta att stimulera till ökat arbetskraftsdeltagandet vilket i sin tur är en förutsättning för fortsatt ökad sysselsättningsgrad. Vi bedömer dock att det nu är betydligt svårare att nå samma höga arbetskraftsdeltagande som tidigare och därmed 85 procent sysselsättningsgrad även om arbetslösheten går ned till 5 procent. Det finns flera orsaker till detta.

1. Arbetskraftsdeltagandet skiljer sig åt mellan olika åldersgrupper. Det är lägst i de yngre och äldre åldersgrupperna. Det har därför stor betydelse, för möjligheterna att öka sysselsättningsandelen, i vilka åldersgrupper som befolkningen ökar. Mellan åren 2000 och 2004 ökar befolkningen i åldersgruppen 20-64 år med 30 000 personer. Detta är dock nettot av en befolkningsökning i gruppen 60-64 med 95 000 personer och en minskning i de övriga grupperna med sammantaget 65 000. Genom att arbetskraftsdeltagandet är lägst i gruppen 60-64, så medför denna utveckling att med oförändrat arbetskraftsdeltagande i respektive åldersgrupp, så stagnerar antalet personer i arbetskraften, trots att befolkningen ökar.
2. Denna problematik förvärras av att möjligheterna att öka arbetskraftsdeltagandet i gruppen 60-64 år försämras genom ökad sjuklighet och större möjligheter till förtidspensioneringar i denna grupp.
3. I åldersgruppen 20-24 år väntas en högre andel än tidigare ägna sig åt högskolestudier, vilket begränsar deras arbetskraftsdeltagande.
4. I de övriga åldersgrupperna 25-59 år, så kommer en högre andel än tidigare att gå på KOMVUX eller liknande utbildningar, vilket begränsar deras arbetskraftsdeltagande.

Sammanfattningsvis medför detta att den kommande sysselsättningsuppgången kommer att medföra att arbetskraftsdeltagandet ökar men att det inte är möjligt att nå tillbaka till det höga arbetskraftsdeltagandet som rådde år 1991. Hindret är inte en otillräcklig sysselsättningsuppgång utan i stället demografiska och strukturella orsaker som arbetsmarknadens krav på ökad utbildning.

1991 var arbetskraftsdeltagandet i åldersgruppen 20-64 år nästan 87 procent. Vi bedömer att det fram till 2004 är möjligt att maximalt nå ett arbetskraftsdeltagande på 84,5 procent. Detta räcker för att en sysselsättningsgrad på 80 procent ska kunna nås. Vi räknar t o m med en sysselsättningsandel år 2004 på 81,5 procent.

De förbundsvisa förhandlingarna i årets avtalsrörelse är nu avklarade. Nästan alla avtal är treåriga och flertalet innehåller en arbetstidsförkortning med 1 dag per år. De procentuella lönepåslagen är i överensstämmelse med vad samhälls-ekonomi tål. Arbetarkollektivet har i genomsnitt avtalade lönehöjningar (inklusive arbetstidsförkortning) på drygt 3 procent, medan tjänstemännens ligger under 2,5 procent. De avtalsenliga nivåhöjningarna inom LO-kollektivet fördelar sig på olika huvudsektorer i ekonomin enligt tabell 2.7.

Låglönesatsningarna inom LO-kollektivet sker genom högre lönepåslag i kronor eller procent för avtalsområden med lägre löneläge. Dessutom sker extra satsningar inom flertalet avtalsområden som höjer avtalslönerna (minimilönerna) och lägsta semesterersättning.

Lönerna har under de senaste åren ökat långsammare för arbetarna jämfört med tjänstemännen. Denna utveckling har fortsatt under förra året och hittills under detta år (se diagramm 2.10), då tjänstemännens löner har ökat 1 procentenhet mer än arbetarnas. Tjänstemännens något lägre avtalshöjningar bidrar till att minska denna skillnad, men deras högre förväntade löneglidning kommer sannolikt att resultera i att tjänstemännens löner även fortsättningsvis kommer att öka mer än arbetarnas löner.

Nivåhöjningarna enligt avtalen är för hela arbetsmarknaden något framtunga och beräknas ungefär bli 3,0 och 2,8 samt 2,7 procent under de tre åren 2001-

Avtalshöjningar LO-kollektivet

	2001	2002	2003
Industri	3,0	2,6	2,4
Byggnads	3,7	3,3	3,1
Övrigt näringsliv	3,5	3,7	3,9
Offentlig sektor	3,7	3,6	3,4
Totalt	3,4	3,2	3,0

TABELL 2:7.

KALLA: Egna beräkningar

Avtalshöjningar LO-kollektivet

	2001	2002	2003
Industri	2,8	2,5	2,3
Byggnads	3,3	3,0	2,9
Övrigt näringsliv	3,2	3,1	3,0
Offentlig sektor	2,9	2,8	2,7
Totalt	3,0	2,8	2,7

TABELL 2:8.

KALLA: Egna beräkningar

2004. Dessa avtalshöjningar är ett par tiondelar högre än under den förra avtalsperioden.

Lönebildningen har de senaste åren i genomsnitt legat på 1 procent och väntas under perioden stiga från knappt 1 procent till knappt 1,5 procent. Avtalen gäller på de flesta områden från 1 april respektive år. Inom industriavtalets område gäller de från 1 februari. De lokala förhandlingarna brukar mer eller mindre dra ut på tiden och det brukar ta några månader innan avtalshöjningarna syns i statistiken.

Löneutvecklingen har hittills i år varit ungefär som förra året. De totala löneökningarna beräknas i genomsnitt bli nästan 4 procent i år, och fortsätta att öka med 4 procent under de kommande åren. Lönerna väntas öka i samma takt i den privata och offentliga sektorn. Med en beräknad produktivitetstveckling på ca 2 procent i näringslivet, så kommer löneinflationen att hamna på 2 procent.

Denna löneökningstakt är 0,5 procentenhet högre än i de övriga EU-länderna och ytterligare ett par tiondelar högre än i EMU-länderna. Jämfört med USA och Norge ökar lönerna i stället 0,5 procentenheter mindre i Sverige.

Givet vår prognos för lönerna utveckling framöver äventyras inte Riksbankens inflationsmål. Med den löneutveckling på ca 4 procent som förutses i prognosen blir avvikelser från "normala" produktivitetökningar och växelkurseffekter styrande för inflationstrycket. Det är dock inte säkert att inflationstrycket realiserar som ökade priser. Förtroendet för inflationsmålet och ökad konkurrens gör det svårt att ta ut kostnadsökningar i form av prishöjningar eller att höja priserna för att öka vinsten.

Under fjolåret kom inflationstrycket huvudsakligen från höjda oljepriser. En motverkande kraft var kraftigt fallande el- och telepriser. I år kommer inflationsimpulser från två håll: dels ger den svaga kronan ökande importpriser, dels ger svag produktivitetstveckling löneinflation. Båda dessa impulser är

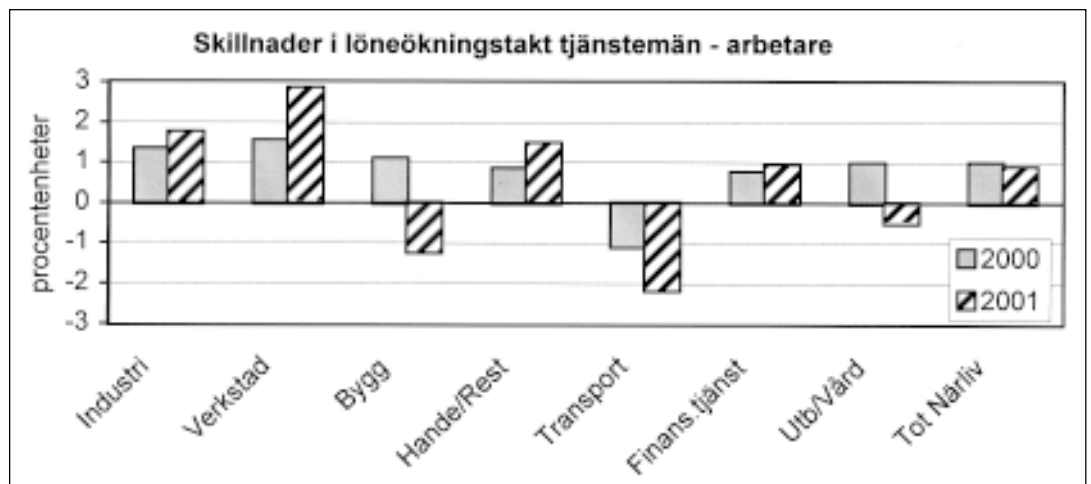

DIAGRAM 2:10.

KALLA: SCB samt egna beräkningar

starka och den inflationsuppgång vi sett i år är därför ingen tillfällighet även om de direkt utlösande faktorerna har speciell karaktär. Inflationsuppgången är däremot tillfällig då inflationstrycket lättar framöver. Produktivitetstvecklingen är då god och kronan stärks.

Vinsterna fungerar som stötdämpare när kostnadstrycket ökar i år. Åren därpå återställs vinstandelen i näringslivet. Vinstandelsförändringarna är starkt knutna till importprisernas utveckling. Företagen låter inte importprisförändringar slå igenom på konsumentpriserna utan vinsterna får parera. ▲

Totala löneökningar på hela arbetsmarknaden

	2000	2001	2002	2003
Industri	4,0	3,5	3,9	4,0
Byggnads	4,1	4,5	5,0	4,6
Övrigt näringsliv	3,7	4,1	3,9	4,2
Offentlig sektor	3,8	3,8	4,0	3,8
Totalt	3,8	3,9	4,0	4,0
Privat sektor	3,8	4,0	4,0	4,1

TABELL 2:9.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bidrag till prisökningen

	2000		2001		2002		2003		2004	
	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb	% för	prisb
ULC	2,4	1,7	3,0	2,1	1,1	0,8	2,3	1,6	2,0	1,4
Kapitalandel	-5,7	-2,8	-1,9	-1,0	1,1	0,6	-0,3	-0,2	0,4	0,2
Importpris	6,0	1,8	4,0	1,2	1,6	0,5	0,3	0,1	0,3	0,1
Indirekta skatter, taxor		0,2		0,3		0,3		0,3		0,1
Prisökning		0,9		2,6		2,1		1,8		1,8

TABELL 2:10.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bilaga: Tabeller och diagram

BNP inom OECD-området

förändring i procent från föregående år

	2000	2001	2002	2003	2004
USA	4,1	1,6	2,4		
Japan	1,5	0,3	0,6		
Tyskland	3,1	1,0	1,9		
Frankrike	3,3	2,1	2,1		
Italien	2,9	1,9	2,0		
UK	3,0	1,8	2,2		
Danmark	3,2	0,8	2,0		
Norge-fastland	1,8	1,0	2,1		
Finland	5,7	2,2	2,1		
Sverige	3,6	1,8	2,5	3,1	2,8
OECD	3,8	1,6	2,3	2,8	2,8
EMU-12	3,5	1,8	2,2	2,7	2,7
NORDEN	3,5	1,5	2,2	2,7	2,6
Exportmarknadsvägd	3,4	1,5	2,1	2,6	2,6

TABELL 2:11.

Källa: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Konsumentpriser, (implicitpriser)

förändring i procent från föregående år

	2000	2001	2002	2003	2004
USA	2,4	2,5	1,7		
Japan	-1,2	-0,4	-0,2		
Tyskland	1,4	2,2	1,5		
Frankrike	1,2	1,8	1,9		
Italien	2,9	2,8	2,2		
UK	0,8	1,6	1,8		
Danmark	3,1	2,4	2,2		
Norge	3,3	3,1	2,0		
Finland	3,2	2,6	2,3		
Sverige	0,9	2,6	2,1	1,8	1,8
OECD	1,7	2,1	1,6	2,0	2,0
EMU-12	2,2	2,5	2,0	1,9	1,9
NORDEN	2,4	2,7	2,1	2,0	1,9
Exportkonkurrensvägd	1,7	2,1	1,7	1,7	1,7

Höginflationsländer ingår ej

TABELL 2:12. Källa: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Arbetslöshet i procent av arbetskraften

definition enligt ILO

	2000	2001	2002
USA	4,0	4,7	5,3
Japan	4,7	5,0	5,0
Tyskland	7,9	8,0	7,2
Frankrike	9,5	8,6	8,2
Italien	10,5	10,1	9,3
UK	5,5	5,6	5,5
Danmark	4,7	5,2	4,8
Norge	3,4	3,3	3,4
Finland	9,8	10,0	9,4
Sverige	5,9	5,3	5,2
OECD	5,9	6,1	6,1
EMU-12	8,9	8,5	8,0
NORDEN	5,9	5,8	5,6
Exportkonkurrensvägd	6,5	6,5	6,3

TABELL 2:13.

Källa: Economic Outlook, OECD samt egna beräkningar

Lönekostnadsökning per anställd i näringslivet

i procent från föregående år

	2000	2001	2002
USA	4,5	4,7	4,3
Japan	0,1	0,1	0,5
Tyskland	1,3	2,3	2,5
Frankrike	1,4	3,2	3,2
Italien	2,9	3,0	3,3
UK	4,4	4,8	4,7
Danmark	3,8	3,6	3,8
Norge	4,5	4,4	4,5
Finland	4,7	4,2	4,0
Sverige	4,2	3,9	4,0
OECD	3,3	3,6	3,5
EMU-12	2,4	3,2	3,3
NORDEN	4,3	4,0	4,1
Exportkonkurrensvägd	2,8	3,3	3,3

Höginflationsländer ingår ej

TABELL 2:14.

Källa: Economic Outlook, OECD sa

Försörjningsbalans

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Privat konsumtion	4,1	1,4	1,9	2,6	2,5
Offentlig konsumtion	-1,7	1,1	1,7	1,5	1,5
Investeringar	4,5	3,5	5,3	6,3	5,2
Lagerinvesteringar*	0,6	-0,3	-0,1	0,1	0,0
Export av varor och tjänster	9,8	0,5	6,2	7,8	7,2
Import av varor och tjänster	9,7	-0,5	6,2	8,3	7,7
BNP	3,6	1,8	2,5	3,1	2,8
Inhemsk slutefterfrågan	2,5	1,7	2,5	3,0	2,8
Inhemsk efterfrågan	3,2	1,4	2,4	3,1	2,7
Konsumtion	2,1	1,3	1,8	2,2	2,2
Nyckeltal:					
Industriproduktion	6,3	2,0	1,9	2,7	2,3
Arbetslöshet, total**	7,0	6,4	6,2	5,6	5,1
Arbetslöshet, öppen ***	4,7	4,2	4,1	3,7	3,5
Timlön	3,8	3,9	4,0	4,0	4,0
Konsumentpriser (IPI)	0,9	2,6	2,1	1,8	1,8
KPI	1,3	2,6	2,1	1,8	1,8
Bytesbalans, Mdr kr	52	60	64	84	94

* förändring i procent av föregående års BNP

** procent av totalt utbud

*** procent av arbetskraften

TABELL 2:15.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar.

Försörjningsbalans, implicitpriser

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Privat konsumtion	0,9	2,6	2,1	1,8	1,8
Offentlig konsumtion	3,9	3,1	2,9	2,8	2,8
Investeringar	1,3	2,3	1,9	1,4	1,7
Export av varor och tjänster	3,1	3,4	1,7	1,6	0,8
Import av varor och tjänster	5,9	4,0	1,6	0,3	0,3
BNP	0,8	2,5	2,3	2,5	2,1

TABELL 2:16.

Källa: SCB samt egna beräkningar

Svensk industris relativa kostnadsläge på exportmarknaden

procentuell förändring

	2000		2001		2002		2003		2004	
	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD	Sverige	OECD
Timlönekost.	4,0	3,4	3,5	3,2	3,9	3,2	4,0	3,2	4,0	3,2
Produktivitet	4,8	4,0	2,3	3,2	3,6	3,1	3,7	3,1	3,6	3,1
ULC	-0,4	-0,6	1,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
RULC *	0,2		0,8		0,0		0,0		0,1	
Växelkurs	-0,9		-7,1		-0,3		1,6		1,6	
RULC**	-0,7		-6,4		-0,3		1,6		1,7	

* relativ arbetskostnad mätt i nationella valutor

** relativ arbetskostnad mätt i gemensam valuta

TABELL 2:17.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Bytesbalansen

miljarder kronor

	2000	2001	2002	2003	2004
Handelsbalans	137	141	149	170	180
Tjänstebalans	-31	-27	-32	-32	-32
Transferbalans	-54	-54	-53	-54	-55
Bytesbalans	52	60	64	84	94
I procent av BNP	2,5	2,8	2,8	3,5	3,7

TABELL 2:18.

Källa: SCB samt egna beräkningar

Totala investeringar

procentuell volymförändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Totalt	4,5	3,5	5,3	6,3	5,2
Industri	3,1	2,8	2,8	3,8	3,7
Övrigt näringsliv	8,0	5,0	4,9	7,7	5,8
Offentlig sektor	-7,4	-2,0	4,3	3,3	3,2
Bostäder	7,9	4,5	13,2	7,8	7,2

TABELL 2:19.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Löner, priser och privat konsumtion

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Timlöner	3,8	3,9	4,0	4,0	4,0
Arbetade timmar	1,5	1,1	0,4	1,6	1,1
Lönesumma	5,8	5,1	4,4	5,7	5,2
Övriga faktorinkomster	5,3	1,1	3,3	2,3	2,3
Transfereringar	0,6	2,7	2,6	2,8	2,8
Skatter	4,8	0,1	-1,6	2,9	2,9
Disponibel inkomst	4,5	5,7	6,2	5,2	4,8
Konsumentpris*	0,9	2,6	2,1	1,8	1,8
Real disponibel inkomst	3,6	3,0	4,1	3,3	2,9
Privat konsumtion	4,1	1,4	1,9	2,6	2,5
Sparkvotens förändring**	-0,2	0,9	1,9	0,5	0,3
Sparkvot**	2,0	2,8	4,8	5,3	5,6
*implicitprisindex					
**sparkvoten inkluderar sparande i avtalspensioner					
KPI	1,3	2,6	2,1	1,8	1,8
KPI, dec-dec	1,4	3,0	1,8	1,8	1,8

TABELL 2:20.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Produktion inom olika sektorer

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	6,3	2,0	1,9	2,7	2,3
Byggnads	3,3	3,9	5,6	6,2	5,3
Övrigt näringsliv	4,3	1,8	2,8	3,5	3,2
Offentlig sektor	-1,0	1,1	1,7	1,5	1,5
BNP	3,6	1,8	2,5	3,1	2,8
Näringsliv	4,9	2,0	2,8	3,5	3,1

TABELL 2:21.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsproduktivitet

procentuell förändring

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	4,8	2,4	3,6	3,7	3,6
Byggnads	1,0	0,8	1,4	1,6	1,6
Övrigt näringsliv	0,4	0,4	2,8	1,4	1,8
Offentlig sektor	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0
BNP	2,1	0,7	2,1	1,5	1,6
Näringsliv	1,7	0,9	2,8	1,9	2,1

TABELL 2:22.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättningen enligt NR

förändring i tusental

	2000	2001	2002	2003	2004
Industri	10	-2	-11	-5	-8
Byggnads	6	7	9	11	9
Övrigt näringsliv	102	47	6	50	35
Offentlig sektor	-27	19	20	17	17
Totalt	90	71	23	73	54
Därav näringsliv	117	52	4	55	36

TABELL 2:23.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetsmarknadsläget

tusental

	2000	2001	2002	2003	2004
Arbetskraft	4360	4408	4429	4485	4532
Sysselsatta	4156	4225	4248	4319	4372
Totalt utbud	4435	4488	4502	4547	4583
Total arbetslöshet	308	289	281	253	235
Öppet arbetslösa	204	183	181	165	160
Åtgärder utanför arbetskraften	75	80	73	62	51
Åtgärder i arbetskraften	29	26	27	25	23
Öppen arbetslöshet, procent	4,7	4,2	4,1	3,7	3,5
Total arbetslöshet, procent	7,0	6,4	6,2	5,6	5,1

TABELL 2:24.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

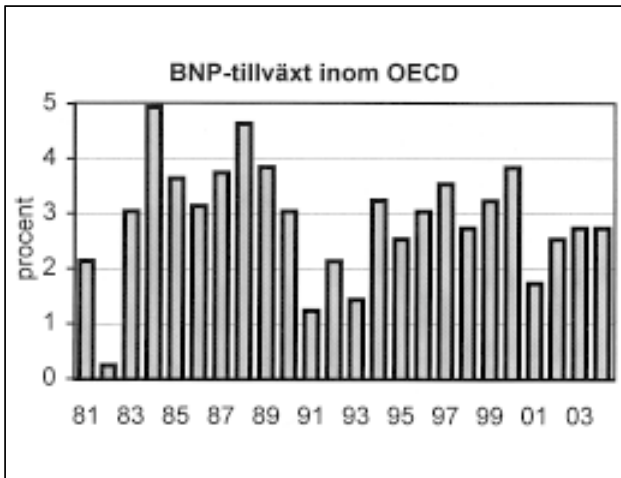

DIAGRAM 2:11. KÄLLA: Economic outlook, OECD samt egna beräkningar

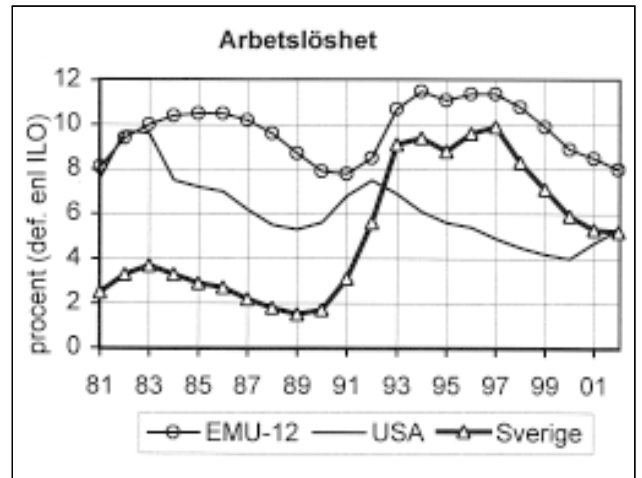

DIAGRAM 2:12. KÄLLA: Economic outlook, OECD samt egna beräkningar

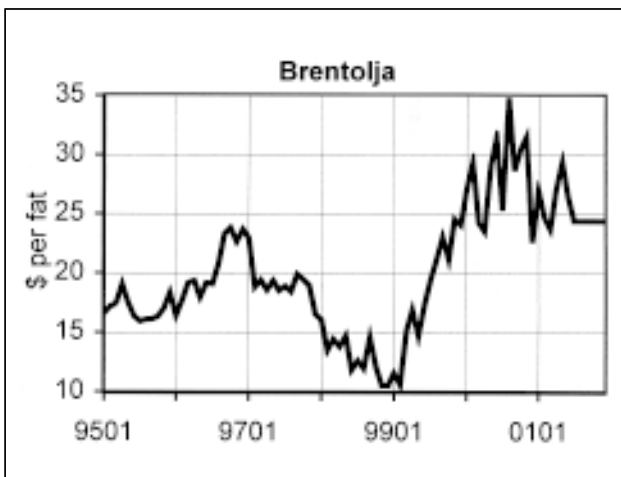

DIAGRAM 2:13.

KÄLLA: Ecowin

DIAGRAM 2:14.

KÄLLA: Riksbanken samt egna beräkningar

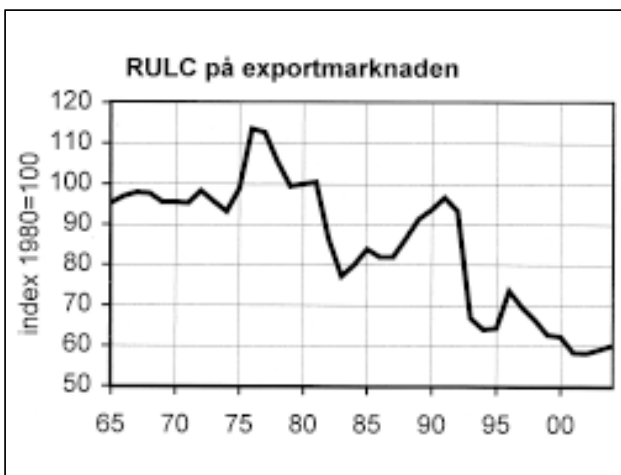

DIAGRAM 2:15. KÄLLA: SCB & E. Outlook, OECD samt egna beräkningar

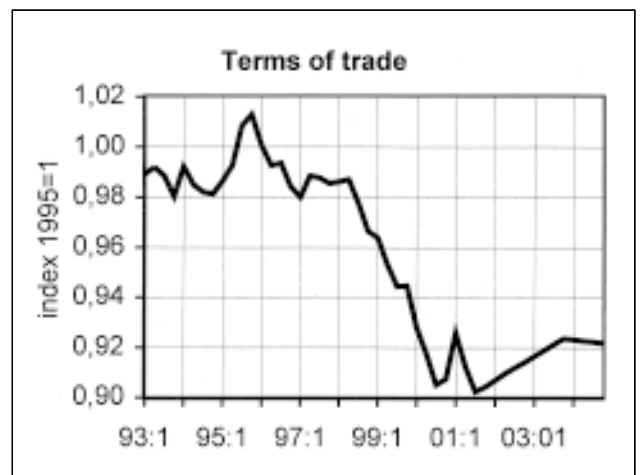

DIAGRAM 2:16.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:17. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

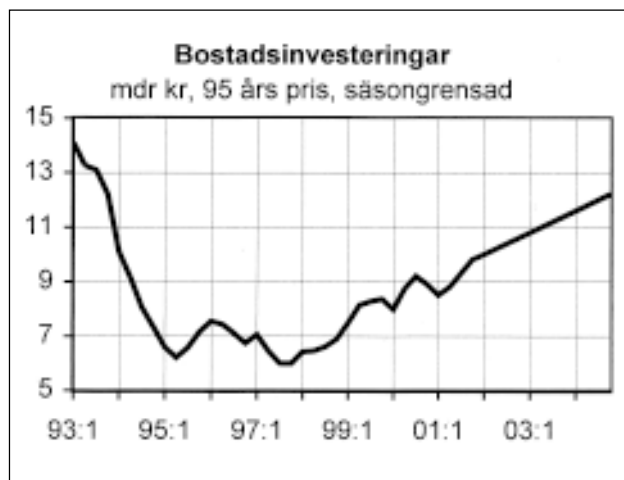

DIAGRAM 2:18. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:19. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

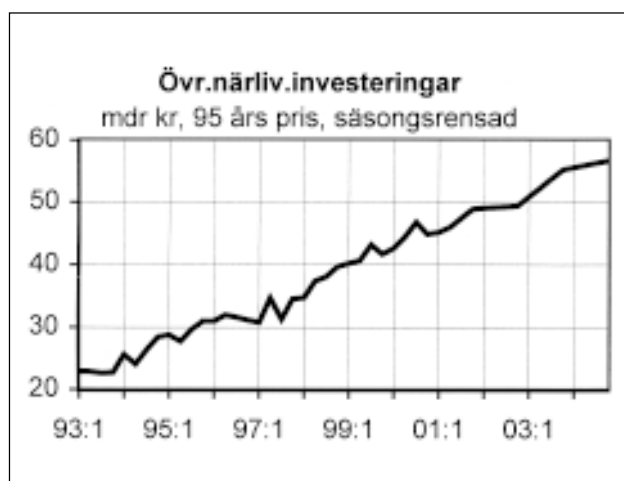

DIAGRAM 2:20. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

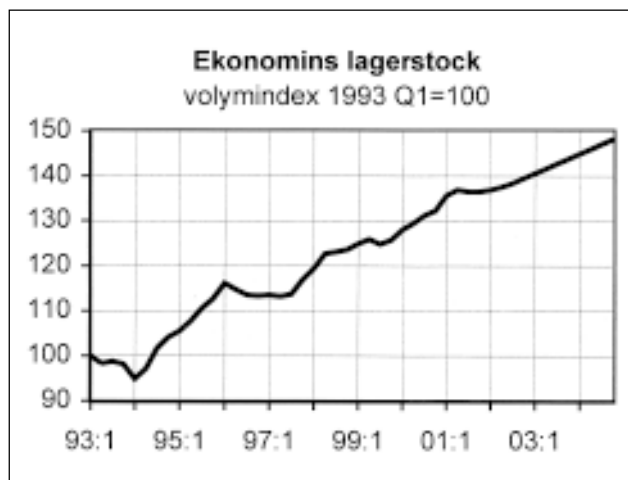

DIAGRAM 2:21. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

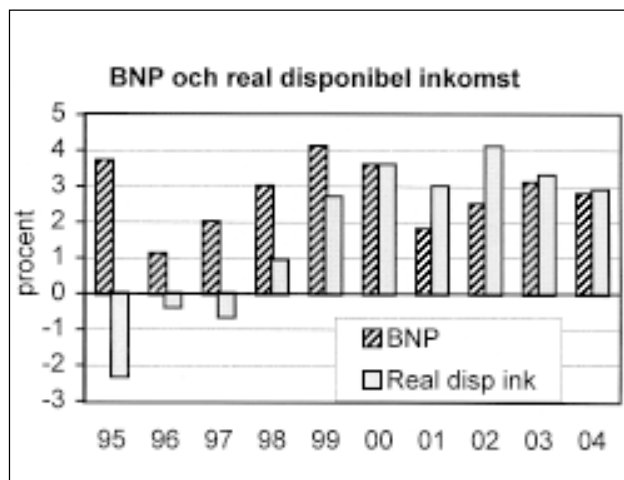

DIAGRAM 2:22. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

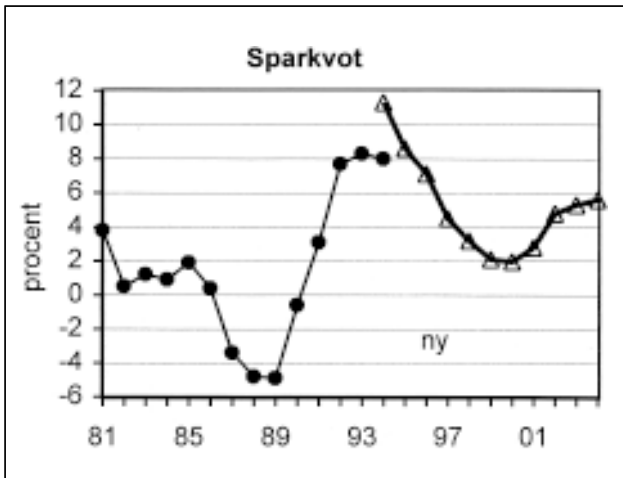

DIAGRAM 2:23. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

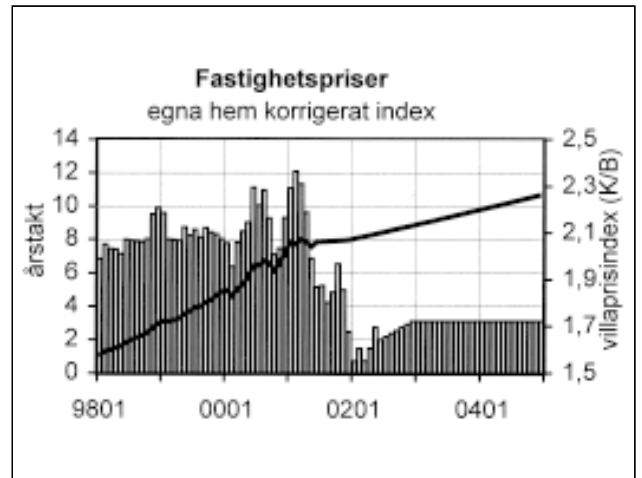

DIAGRAM 2:24. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

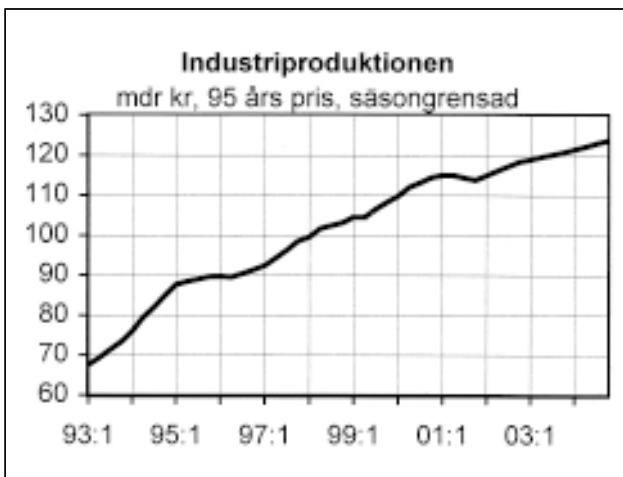

DIAGRAM 2:25. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

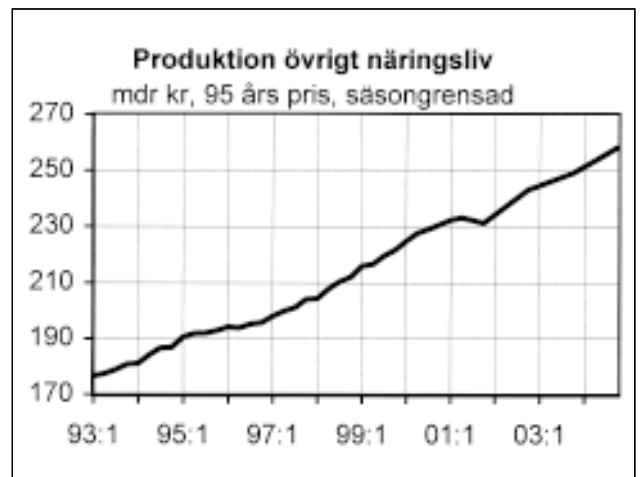

DIAGRAM 2:26. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

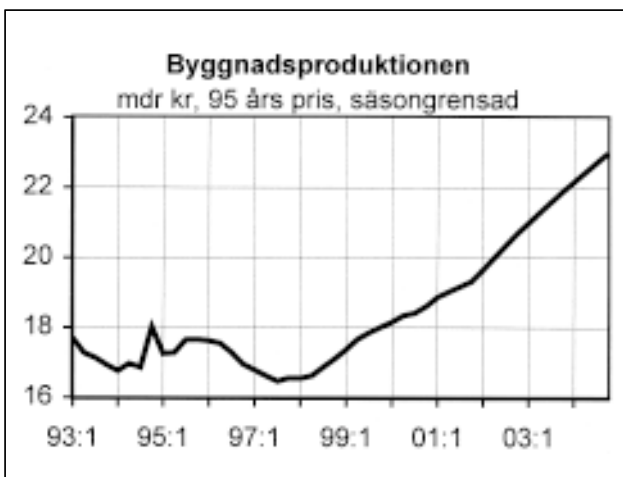

DIAGRAM 2:27. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

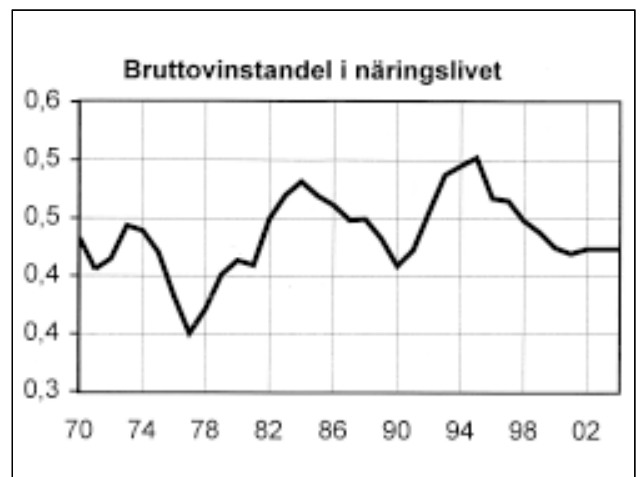

DIAGRAM 2:28. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

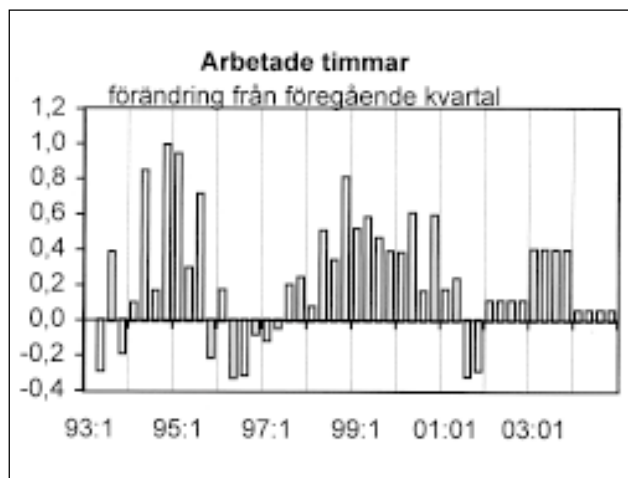

DIAGRAM 2:29. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

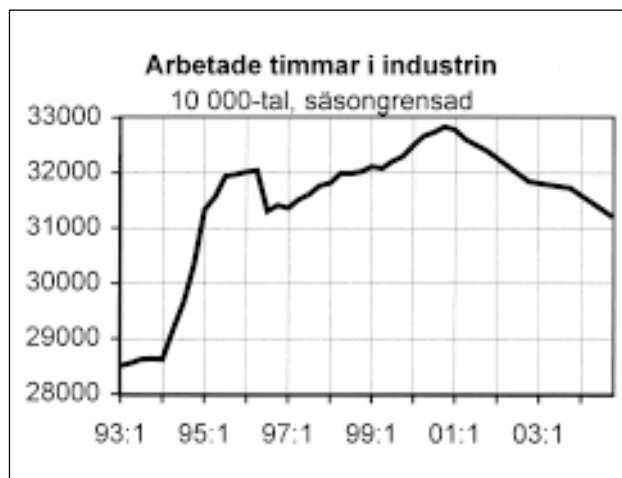

DIAGRAM 2:30. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

DIAGRAM 2:31. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

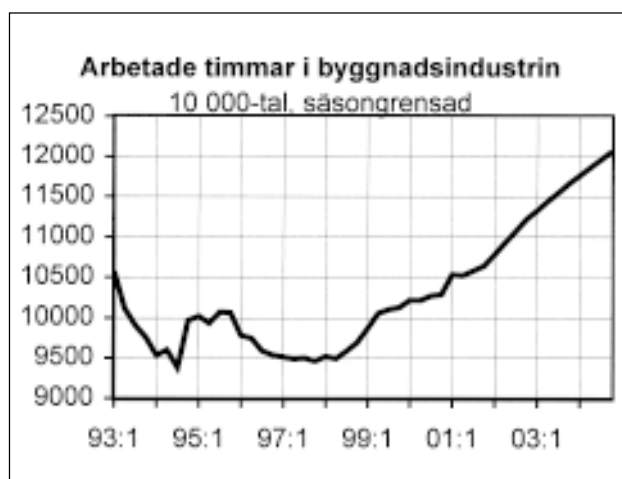

DIAGRAM 2:32. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

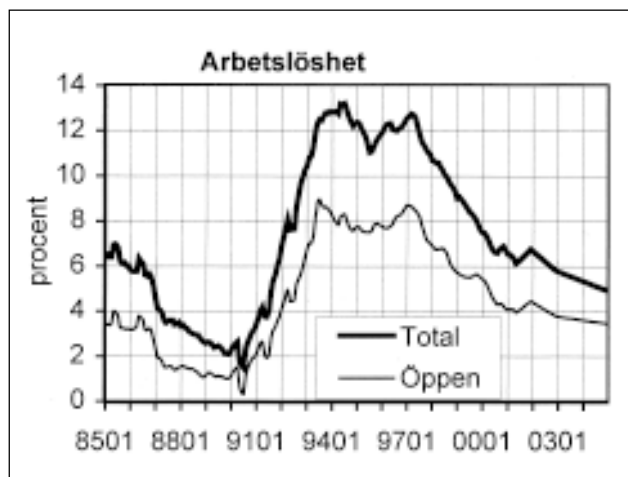

DIAGRAM 2:33. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

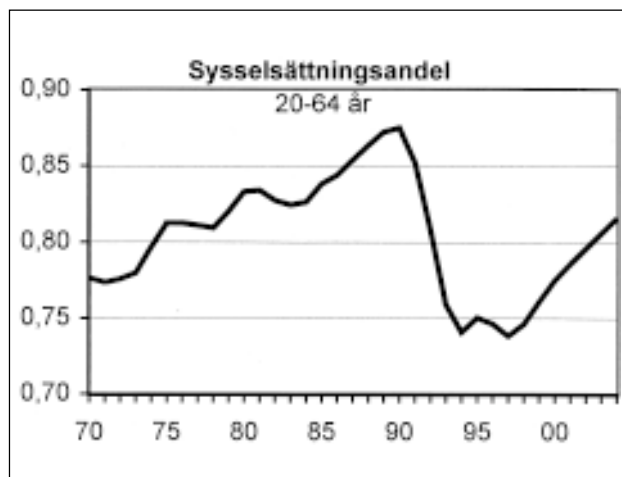

DIAGRAM 2:34. KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

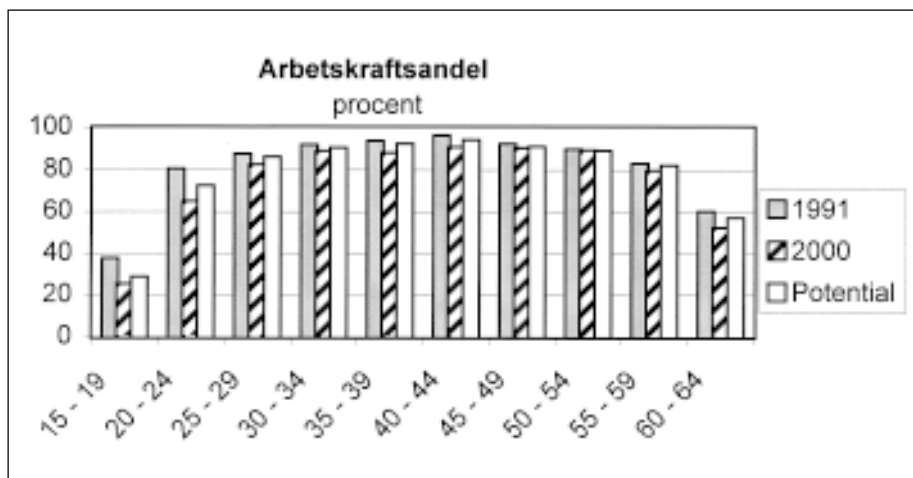

DIAGRAM 2:35.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

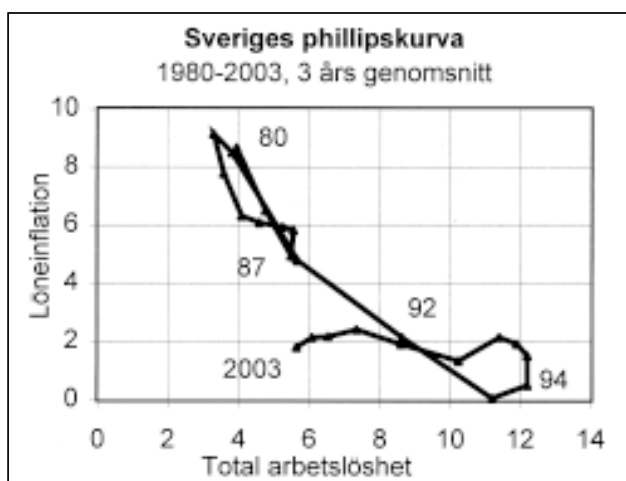

DIAGRAM 2:36.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

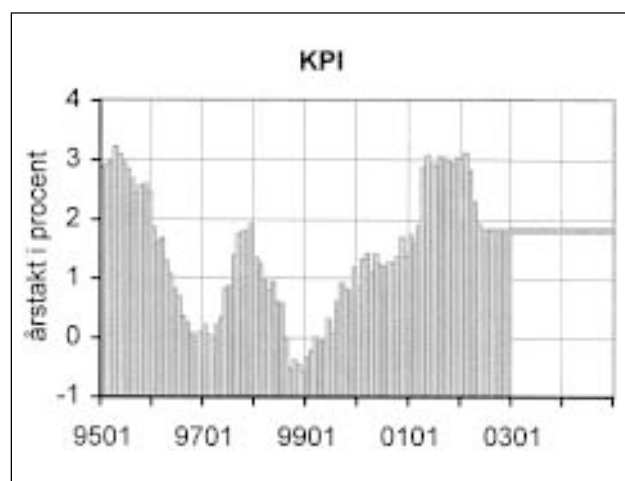

DIAGRAM 2:37.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Arbetskraftsutbud och välfärd

ARBETSKRAFT OCH SYSSELSÄTTNING

För att öka välståndet så måste antalet arbetade timmar stiga. Det innebär i praktiken att både antalet sysselsatta och medelarbetstiden måste öka. Regeringen har angett ett sysselsättningsmål som innebär att av hela befolkningen mellan 20-64 år ska 80 procent ha ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden år 2004. Hittills i år har sysselsättningsgraden uppgått till knappt 79 procent i genomsnitt. Sysselsättningsgraden är emellertid ojämnt fördelad på olika grupper i befolkningen. Vissa grupper (bland personer som inte är födda i Sverige och äldre personer) har en betydligt lägre sysselsättningsgrad än den genomsnittliga. För att ytterligare öka sysselsättningen är det därför av yttersta vikt att dessa personer får chans att hitta ett arbete. Den ökande sjukfrånvaron slår inte direkt på sysselsättningen men däremot har den en negativ effekt på medelarbetstiden vilket i sin tur innebär ett betydande produktionsbortfall.

Hög sysselsättning, men fortfarande svårt för stora grupper att etablera sig eller stanna på arbetsmarknaden

Fortfarande tar det lång tid för unga - även för de som yrkesutbildat sig - att få ett fast jobb i arbetslivet. Provanställningar, korttidsvikariat, behovsanställningar och deltider har blivit regel snarare än undantag för de som vill etablera sig inom privat tjänstesektor. De som utbildat sig inom vård och omsorg hamnar ofta i en långvarig etableringsfas av återkommande korttidsvikariat.

Sysselsättningen bland utrikesfödda är fortfarande väsentligt lägre än bland födda i Sverige. Dessutom är sannolikheten att arbeta inom det yrke som man är utbildad till betydligt lägre bland utrikesfödda. Enligt en studie av AMS har 39 procent av de utlandsfödda akademikerna ett yrke som motsvarar deras utbildningsnivå mot 85 procent av akademiker födda i Sverige. Bland utlandsfödda akademiker som tagit sin examen i Sverige har 64 procent ett yrke som motsvarar deras utbildningsnivå.

En hög arbetsbelastning och mer oregelbundna arbetstider slår i fortfarande i hög utsträckning ut äldre arbetstagare. Det gäller i synnerhet äldre kvinnor inom kommun och landsting men även bland yngre arbetstagare har belastningsskador och psykosociala besvär ökat under 90-talet. Särskilt anmärkningsvärt är att andelen LO-kvinnor i åldern 50-64 år som jobbar regelbundet dagtid sjönk från 74 till 63 procent under de tio åren mellan 1989 och 1999.

Arbetstagare över 60 år har historiskt alltid haft ett lägre arbetskraftsdeltagande och sysselsättningsgrad än andra i arbetsför ålder utom de som är under 25 år. Den lägre sysselsättningsgraden bland äldre kan förklaras med ökad risk att ofrivilligt lämna arbetsmarknaden till följd av sjukdom, skada eller arbetslöshet och med större möjligheter att "frivilligt" lämna med pension eller avtals-

pension. De arbetstagare som accepterar ett erbjudande om avtalspensionering betalar i form av skillnaden mellan avtalspensionen och utebliven lön - och det är inte säkert att alla som accepterar erbjudandet gör det helt och hållet frivilligt. I en studie av personalnedskärningarna genom avtalspensioneringar på Folksam under 1990-talets första hälft (Isaksson & Johansson, 1997) fann författarna tecken på gruppträck mot äldre att sluta. I samband med pensioneringen uppgav cirka en tredjedel på Folksam att de hellre ville ha ett nytt arbete.

Äldre arbetstagare har en lägre genomsnittlig arbetstid till följd av att deltidarbete är mer vanligt men också till följd av att äldre är mer långtidssjukskrivna än yngre.

Under 90-talet har sysselsättningsgraden bland personer över 60 år minskat kraftigt. Bakom detta ligger en rad faktorer:

- 1) Den fortsatt höga utslagningen från arbetslivet. Förtidspensioneringarna har minskat till följd av att villkoren för att bli förtidspensionär skärps. Fortfarande är det dock framförallt bland LO-grupperna vanligt att sluta arbetslivet med sjukskrivning som övergår i förtidspension.
- 2) En tydlig minskning av sysselsättningsgraden bland äldre tjänstemän som i huvudsak lämnat arbetslivet med allmän pension eller avtalspension. Bland manliga tjänstemän minskade sysselsättningsgraden mellan 1986 och 1999 från 78 till 65 procent.
- 3) Politiska åtgärder som har som gemensamt syfte att förmå äldre att lämna arbetslivet till förmån för yngre.
Tillfälligt avgångsvederlag erbjöds äldre arbetstagare hösten 1997 för att göra det möjligt för äldre arbetstagare att lämna arbetslivet med ersättning motsvarande a-kassenivå.

Åldersstrukturen i befolkningen förändras mot att en allt större andel i framtiden kommer att vara över 55-60 år. Detta i sig kommer att ge dämpande effekter på den totala sysselsättningsgraden eftersom äldre har betydligt lägre sysselsättningsgrad än medelålders och yngre. Däremot kommer sysselsättningsgraden bland äldre sannolikt att öka åtminstone något under de närmaste åren. Ett skäl till detta är att avtalspensioneringarna troligen inte kommer att uppnå samma volym som under 1990-talet. Det finns inte heller några politiska åtgärder för att förmå äldre att lämna arbetslivet. Ett oroande tecken är dock att arbetsgivare förefaller ha blivit mindre villiga att anställa äldre personer under 1990-talet. En konsekvens av den allvarliga ekonomiska recessionen i svensk ekonomi i början av 1990-talet verkar vara en mer negativ syn på de äldre i arbetslivet och på värdet av de äldres kompetens (se t ex Aronsson & Kihlbom, 1996). Ett annat oroande tecken är att långtidssjukskrivningarna ökar, speciellt bland äldre kvinnor. Ett ökande antal långtidssjukskrivna kan tyda på att arbetslivet blivit mer ohälsosamt för de drabbade grupperna. Höga sjukskrivningstal innebär vidare inte bara lägre inkomster för den som är sjuk utan också ökade kostnader i socialförsäkringssystemet och ett avsevärt produktionsbortfall.

FRÅNVARO FRÅN ARBETET.

Människor kommer alltid att behöva vara frånvarande från arbetet av olika skäl. I en väl fungerande arbetsorganisation måste det finnas beredskap för olika sorter av kortare frånvaro p g a sjukdom eller semester. Beroende på arbetets art kan det i vissa fall vara aktuellt att ersätta en frånvarande även för kortare perioder och i andra att anpassa arbetsbördan så att utrymme ges för kortare frånvaro. Hur väl man handskas med detta i arbetslivet varierar från arbetsplats till arbetsplats. Frånvaron varierar till viss del med konjunkturen. Hur bra det går att få tag i vikarier, eller hur trygga anställningarna är, kan tänkas påverka frånvaromönstren.

Längre perioder av frånvaro uppstår sällan under pågående arbete på samma sätt som kortare frånvaro ofta gör. I stället är det vanligt att det finns utrymme för den sysselsatta att (om än inte helt fritt) välja tidpunkt för frånvaron och för arbetsgivaren att anpassa verksamheten därefter. Det gäller t ex tjänstledighet för studier, föräldraledighet i samband med ett barns födelse och i viss mån för värnplikttjänstgöring. Detta medför att frånvaron i hög grad påverkas av den sysselsattas ställning på arbetsmarknaden. Med otrygga anställningsformer finns det t ex anledning att undvika att ta föräldraledighet och med goda karriärmöjligheter finns anledning att vidareutbilda sig.

Den totala frånvaron, mätt som andelen av de sysselsatta som var frånvarande från arbetet hela mätveckan, minskade under 90-talet fram t o m 1997 men har sedan stigit till 15,9 procent i genomsnitt. Så hög har frånvaron inte varit sedan 1993. Den totala frånvaron är emellertid fortfarande lägre än under 1980-talets sista och 1990-talets första år. Frånvaron mätt som andelen frånvarotimmar av vanligen arbetad tid uppvisar ett liknande mönster.

Den största frånvaroorsaken är semester. Den näst största frånvaroorsaken är sjukdom. Sjukdomsfrånvaron är dock inte stabil över tiden utan minskade från 4,0 procent till 2,4 procent mellan år 1988 och år 1996. Därefter har sjukfrånvaron ökat och var 3,7 procent år 2000.

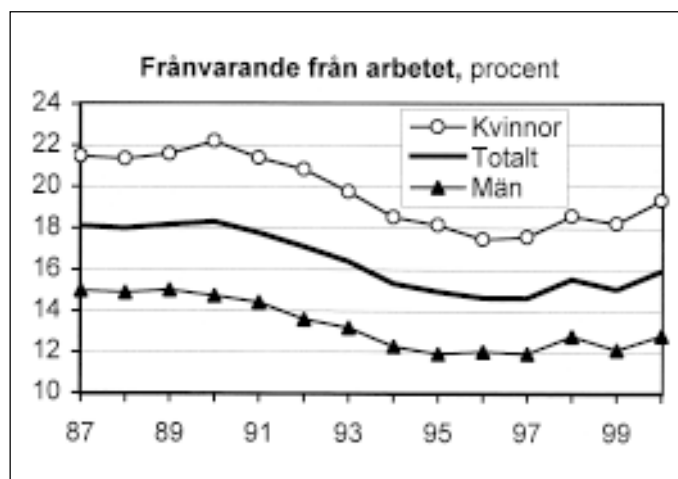

DIAGRAM 3.1.

KÄLLA: AKU samt egna beräkningar

Frånvaromönstren skiljer sig åt mellan könen. För kvinnor blev vård av barn en viktigare frånvaroorsak än sjukdom under perioden 1990-97. Detta har naturligtvis att göra med de stora barnkullar som föddes i slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet. I denna frånvaro ingår både ledighet i samband med ett barns födelse och tillfällig ledighet för t ex vård av sjukt barn. För män är vård av barn en närmast försumbar frånvaroorsak (mindre än 1 procent att jämföra med en total frånvaro på 11-15 procent under perioden 1987-2000).

För kvinnor har den totala frånvaron varierat mellan 17,5 och 22,2 procent under perioden 1987-2000. Männens frånvaro varierat mellan 11,9 och 15,0 procent under samma period. Om den del av frånvaron som beror på vård av barn tas bort minskar skillnaderna dramatiskt även om kvinnor fortfarande har högre frånvaro än män. Skillnaderna överstiger då inte 3,5 procentenheter. Dessa skillnader är dock som högst mot slutet av perioden. Mot slutet av perioden syns emellertid också en svag tendens till att männen står för en större del av frånvaron p g a vård av barn än tidigare, 11,2 procent 1999, att jämföra med 7,3 procent 1994 då deras andel var som lägst. Det ska påpekas att vi här mäter frånvaro som varar en hel vecka och att vi inte kan säga någonting om hur föräldrar fördelar kortare frånvaro för vård av barn.

FRÅNVARO OCH SYSSELSÄTTNING

Hur mycket arbete som utförs under ett år beror av hur många som har ett arbete och i hur stor utsträckning dessa finns på plats och arbetar. Sysselsättningen har ökat sedan 1998. Det gäller såväl i antalet sysselsatta personer som arbetade timmar. Samtidigt har sjukfrånvaron ökat under denna period, ökningen i sjukfrånvaron är bara så stor att den kan förklara en liten del av sysselsättningsökningen. Samtidigt har det också skett en ökning av den sammanlagda frånvaron. Om sysselsättningen minskas med all frånvaro som varat en hel vecka dämpas svängningarna i sysselsättning vilket alltså visar att

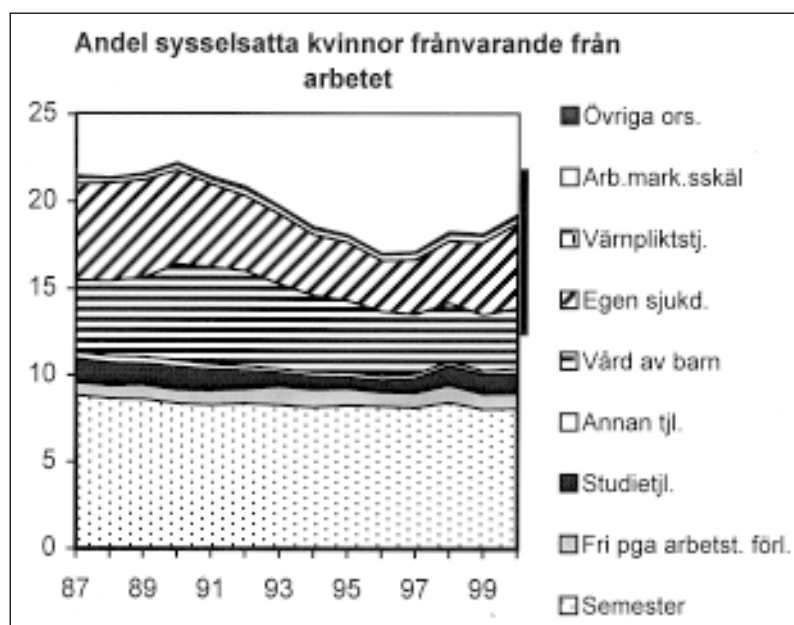

DIAGRAM 3:2.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

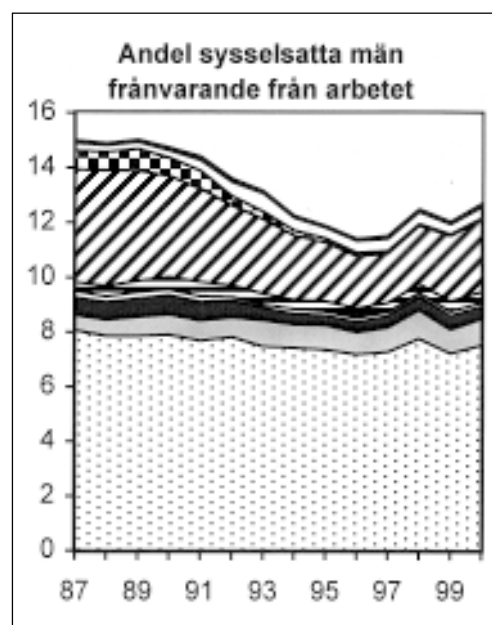

DIAGRAM 3:3.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

mängden utfört arbete som regel har varierat mindre än sysselsättningen. I synnerhet är förändringarna i total frånvaro stora i förhållande till sysselsättningsökningarna åren 1998 och 2000. Det beror främst på ökad semester- och sjukdomsfrånvaro vilket beskrivs nedan. Antalet sysselsatta ökade med sex procent mellan åren 1997 och 2000. Om vi räknar bort frånvaro som varade en hel vecka så ökade sysselsättningen med 4,4 procent. Denna jämförelse tillför inte sysselsättningstalen någonting om man vill studera hur många som deltar i arbetslivet eftersom sysselsättningsförändringarna blandas med förändringar av sådan frånvaro som är en naturlig del av arbetslivet.

Under längre perioder av frånvaro finns det större anledning att ersätta den frånvarande än vid kortare frånvaro. I sysselsättningsstatistiken finns alltså en möjlighet att dubbelräkna personer – både en frånvarande och dennes ersättare räknas – som främst härrör sig från långtidsfrånvaro och som kan variera trendmässigt. För att studera sysselsättningsförändringar som inte beror av ändrade frånvaromönster har vi minskat antalet sysselsatta med antalet frånvarande av sådana orsaker som vanligen innebär att man lämnar arbetet för en längre tid d v s tjänstledighet, vård av barn och värnplikt. Som frånvarande räknas de som har varit frånvarande hela mätveckan.

Det visar sig att sysselsättningsförändringarna inte på något dramatiskt sätt påverkas av denna frånvaro. Med nämnda justering ökade antalet sysselsatta mellan år 2000 och år 1999 med 81 500 personer i stället för 89 400 personer.

FRÅNVARONS KÖNS OCH ÅLDERSMÖNSTER

Den totala frånvaron från arbetet, här mätt som andelen frånvarotimmar av vanligen arbetad tid i både huvud- och bisyssla (men ej frånvaro i huvudsysslan p g a semester eller arbetstidens förläggning, inkl. flexitid och komplement) minskade under 1990-talet fram t o m 1997 och har sedan dess ökat. År 2000 var den totala frånvaron 9,5 procent i åldrarna 16-64 år. Frånvaron ser olika ut i olika åldersgrupper och mönstren skiljer sig markant åt mellan könen.

Kvinnor har under hela perioden 1987-2000 den överlägset högsta frånvaron i åldrarna 25-34 år. Den lägsta frånvaron (för åldrarna 20-64 år) har kvinnor 45-

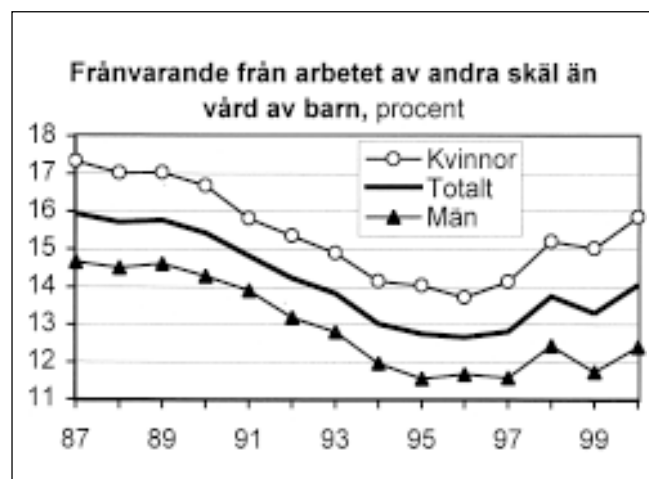

DIAGRAM 3:4.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

54 år följt av åldersgruppen 55-59 år. Kvinnor mellan 20-24 år som under slutet av 80-talet och första hälften av 90-talet hade den näst högsta frånvaron ligger sedan 98 i nivå med kvinnor 55-59 år. Frånvaron i åldersgrupperna 35-44 år och 60-64 år ligger i nivå med varandra men minskningen i början av 1990-talet och ökningen i slutet är mer markant i den äldre åldersgruppen.

Män har i snitt som vi tidigare påpekat lägre frånvaro än kvinnor (6,1 procent år 2000 jämfört med 13,3 procent, i åldrarna 16-64 år). Spridningen mellan olika åldersgrupper är mindre för män än för kvinnor. Under nästan hela perioden 1987-2000 har den äldsta åldersgruppen (60-64 år) haft den högsta frånvaron. Frånvaron i åldersgruppen 20-24 år är i stort sett lika hög, omkring 12-13 procent, i början av perioden men sjunker sedan snabbt mot medelvärdet för samtliga åldersgrupper. Den lägsta frånvaron har män 45-54 år tätt följt av män 35-44 år, bortsett från åren 1987 och 1988 då ordningen är den omvända.

I alla nämnda åldersgrupper, 20-59 år, har kvinnor högre frånvaro än män. Utvecklingen av mäns och kvinnors frånvaro i åldersgruppen 60-64 år följs åren 1987-1994 nära åt och männen har under enstaka år t o m högre frånvaro. Men sedan år 1995 är kvinnornas frånvaro i åldersgruppen entydigt högre än männens.

I frånvaron ingår bl.a. föräldraledighet. Eftersom mödrar tar ut en större del av föräldraledigheten än fäder kan detta förklara en betydande del av skillnaderna mellan mäns och kvinnors frånvaro, i synnerhet i åldersgrupperna mellan 20 och 34 år. Frånvaron för kvinnor 20-24 år stiger snabbt under de första åren av babyboomen 1989-93 men sjunker innan födelsetalen börjar sjunka. Detta speglar att en allt mindre andel av de kvinnor som får barn fr o m 1988 är 20-24 år. Andelen kvinnor som får barn och är 25-34 år ökar stadigt mellan 1988 och 1997 och andelen över 34 år ökar fr o m 1990. Frånvaron för kvinnor

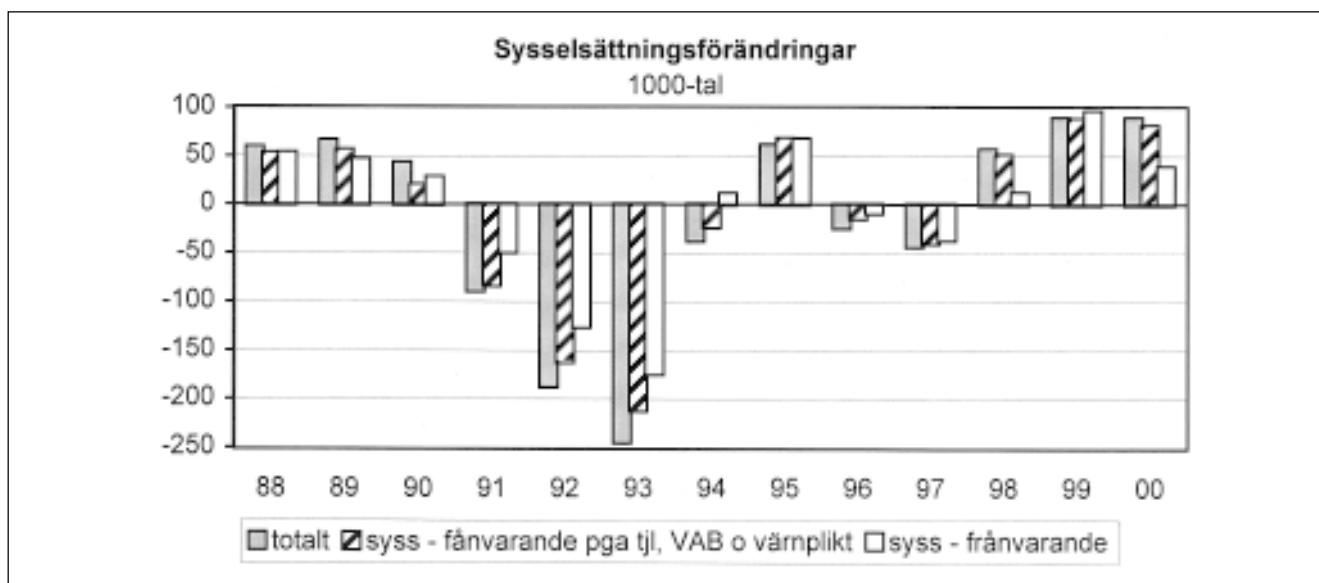

DIAGRAM 3:5.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

25-34 år är hög, över 24 procent, under hela babyboomen.

SJUKFRÅNVARONS UTVECKLING

Under första halvan av 90-talet föll sjukfrånvaron kraftigt. Från 1990 till 1996 halverades nästan sjukfrånvaron som andel av antalet arbetade timmar. Under andra halvan av 90-talet har sjukfrånvaron börjat öka men har inte nått upp till de nivåer som rådde 1990. I någon mening kan det ses som en normalisering nu när arbetsmarknaden återhämtar sig efter massarbetslösheten i början av 90-talet. Förändringar i sjukfrånvaro kan dels ha strukturella orsaker, dels bero på beteendeförändringar. Ett exempel på en strukturell faktor är att när andelen äldre i arbetskraften ökar så stiger sjukfrånvaron eftersom äldre i genomsnitt är något sjukare än yngre. I riktigt goda tider när efterfrågan på arbetskraft är mycket hög kommer personer med något sämre hälsa än genomsnittet att ha större chans än annars att få ett arbete. Detta är en strukturell faktor som drar upp sjukfrånvaron i goda tider. I en högkonjunktur är risken för personalnedskärningar mindre och det är lättare att byta jobb än i en lågkonjunktur. Det möjligt att detta drar upp respektive ned benägenheten att sjukskriva sig, och detta är i sådana fall en beteendeförändring som drar upp sjukfrånvaron i goda tider och drar ned den i sämre tider.

SJUKFRÅNVARO I OLIKA SEKTORER OCH NÄRINGSGRENAR

Genom att dela upp sjukfrånvaron på olika sektorer och separat studera långtidssjukskrivning träder en delvis annorlunda bild fram.

Antalet långtidssjukskrivna har ökat kraftigt under 1990-talet. Mellan 1992 och 1999 ökade antalet långtidssjukskrivna från 154 000 till 175 000. Men bryter man ner statistiken på kön så ser man att det bara är antalet långtidssjukskrivna kvinnor som ökat från 84 000 till 10 900, antalet män har däremot minskat från 70000 till 66000. De långtidssjukskrivna kvinnorna utgör nu två tredjedelar av samtliga långtidssjukskrivna. Andelen långtidssjukskrivna som har haft ett sjukfall under den senaste tolv månadersperioden minskade från 39 till 19%. Det innebär att ökningen till största del beror på ett nyttillskott av långtidssjukskrivna. Ökningen har framförallt skett när det gäller di-

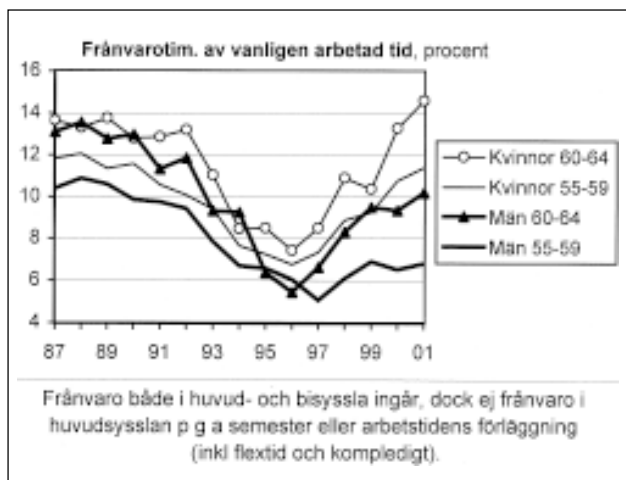

DIAGRAM 3:6.

KALLA: SCB samt egna beräkningar

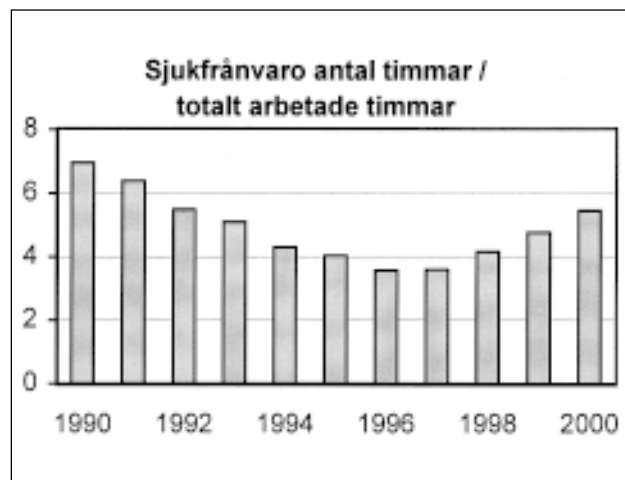

DIAGRAM 3:7.

KALLA: SCB samt egna beräkningar

agnosen psykisk sjukdom. Diagnosen ökar bara bland kvinnor (från 13 procent i slutet på 80-talet till 18 procent 1999).

Sjukfrånvaron skiljer sig mellan olika sektorer. Inom kommunal och enskild sektor har sjukfrånvaron under större delen av perioden varit högre än i övriga sektorer. Under senare delen av 90-talet har ökningen i sjukfrånvaro varit större i kommunal sektor än i övriga sektorer. Den enkla förklaringen till det är att den kommunala sektorn har en stor andel kvinnliga anställda och att sjukfrånvaron bland kvinnor ökat kraftigt. En mer sammansatt och problemorienterad förklaring är att den ökande sjukfrånvaron tyder på allvarliga brister i arbetsmiljön i denna sektor.

När sjukfrånvaron delas upp på olika näringsgrenar visas samma trend som tidigare. En ökning har skett de senaste åren men näringsgrenen vård och omsorg och utbildning avviker med en betydligt kraftigare ökning i sjukfrånvaro än övriga näringsgrenar. Det sammanfaller med tidigare resultat då dessa näringsgrenar till stor del utgör den kommunala sektorn. Olikheter i utveckling av sjukfrånvaro överensstämmer med den könssegregerade arbetsmarknaden så tillvida att sektorer dominerade av kvinnor är de där sjukfrånvaron ökar kraftigast.

Orsaker till en ökad sjukfrånvaro.

Sjukfrånvaron har generellt ökat under de sista åren på 90-talet, sjukfrånvaron är dock fortfarande avsevärt lägre än 1990. Utvecklingen kan på många sätt ses som naturlig när det sker en återgång till en högre andel sysselsatta. Det som är tydligt är att utvecklingen skiljer sig åt i olika sektorer. Utveckling av sjukfrånvaron inom kommunal sektor och då framförallt primärkommunal avviker från övriga sektorer. Dessa har haft en kraftigare ökning än övriga sektorer, det är därför viktigt att undersöka varför så är fallet. Det blir också därmed relevant att studera vilka skillnaderna som finns mellan olika sektorer och näringsgrenar som kan motivera den stora skillnaden i utveckling av sjukfrånvaro.

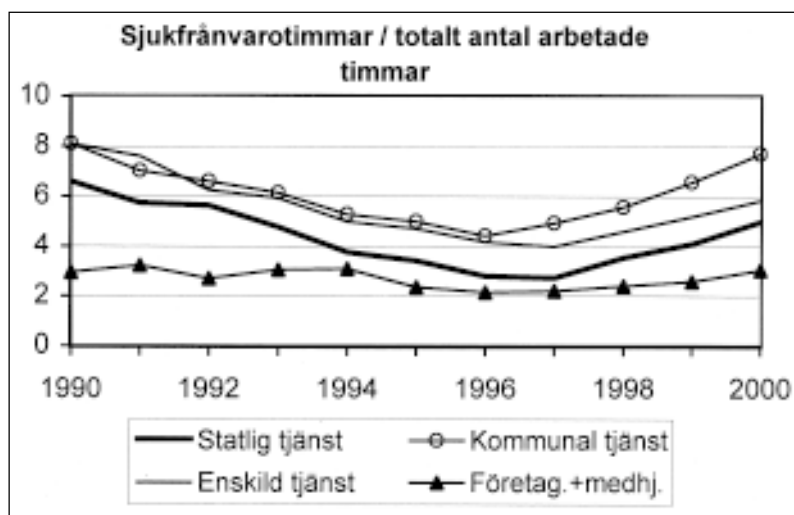

DIAGRAM 3.8.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

Eftersom sjuktalen ökar med ålder, innebär det att en åldrande arbetskraft borde innebära en ökad sjukfrånvaro. Nedan visas genomsnittsåldern för de olika sektorerna. Där kan man utläsa att genomsnittsåldern har ökat i samtliga sektorer. Mest har den ökat i statlig och kommunal sektor, i dessa grupper är ökningen ungefär lika stor. Den ökade medelåldern hos arbetskraften skulle alltså kunna vara en delförklaring till varför sjukfrånvaron ökar, men det förklarar inte den relativt större ökningen inom vissa sektorer.

Genomsnittsålder 1999 i statlig, kommunal och enskild sektor

	Statlig	Kommunal	Enskild
Män	44,2	43,7	39,5
Kvinnor	44,0	43,5	38,3

Genomsnittsålder 1995 i statlig, kommunal och enskild sektor.

	Statlig	Kommun	Enskild
Män	42,2	41,9	38,2
Kvinnor	42,2	41,3	37,1

Källa: SCB:s arbetskraftsundersökning

Även om inte medelåldern skiljer sig åt kan åldersstrukturen se olika ut. Till exempel kan åldersspridningen skilja sig åt och en sådan skillnad skulle kunna få genomslag på sjukfrånvaron då en stor andel personer i åldrarna strax under pension borde öka sjukfrånvaron. Det skulle kunna förklara en skillnad i utveckling mellan olika sektorer.

Ålder	55-59 år	60-65
Primärkommunalt sysselsatta	13,9%	6,6%
Samtliga sysselsatta	10,8%	5,1%

Källa: Kommunförbundet och SCB samt egna beräkningar.

I tabellen ovan ser vi att det i primärkommunerna är en avsevärt högre andel äldre sysselsatta än vad som förekommer bland samtliga anställda. Skillnaden

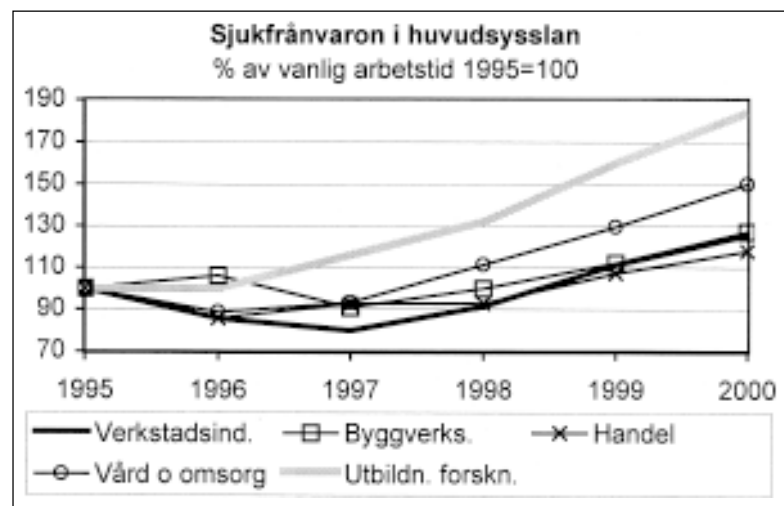

DIAGRAM 3.9.

KALLA: SCB samt egna beräkningar

är så pass stor att det antagligen en delförklaring till att sjuktalen ökar kraftigare i primärkommunal sektor.

Något som naturligtvis påverkar sjukfrånvaron är den arbetssituation man har. Om arbetet innehåller en hög grad av fysisk ansträngning och psykisk press är det sannolikt att sjukfrånvaron är högre än i yrken som inte innehåller det. Ett sätt att försöka mäta det är att titta på andelen som sjukskrivs på grund av orsaker som återfinns i arbetslivet. Dessa kan delas upp i två kategorier, dels arbetsskador och dels övriga arbetsrelaterade orsaker.

Sjukskrivning på grund av arbetsskador förekommer framförallt inom den privata sektorn (tillverknings och byggindustri). Det verkar inte finnas någon koppling mellan arbetsplatsolyckor och ökad frånvaro då de sektorer som uppvisar störst ökning i frånvaro inte sticker ut i denna statistik.

Övriga arbetsrelaterade sjukskrivningar visar en annan profil än sjukskrivningar relaterade till arbetsplatsolyckor. Vad som avviker från snittet är framförallt de olika delarna i hälso, sjukvård och omsorg. Dessa uppvisar en högre andel sjukskrivningar än övriga sektorer. Det kan bero på två saker. Antingen att arbetstagarna i denna sektor är mer benägna att sjukskriva sig eller att arbetet är sådant att det resulterar i att många måste sjukskriva sig. Då vård och service under 1998 och 1999 har dubbelt så hög andel frånvarande som de flesta övriga näringsgrenar är det osannolikt att det enbart skulle bero på ett annat beteende hos arbetskraften. Mycket talar för att arbetsmiljön i denna sektor är en orsak till en högre frånvaro.

SLUTSATSER

- I år bedömer vi att sysselsättningsgraden kommer att uppgå till knappt 79 procent. Vår ståndpunkt är att regeringens mål om en sysselsättningsgrad på 80 procent 2004 är ambitiöst. För att nå detta krävs att sysselsättningsgraden ökar markant i befolkningsgrupper där andelen sysselsatta ligger betydligt under genomsnittet.

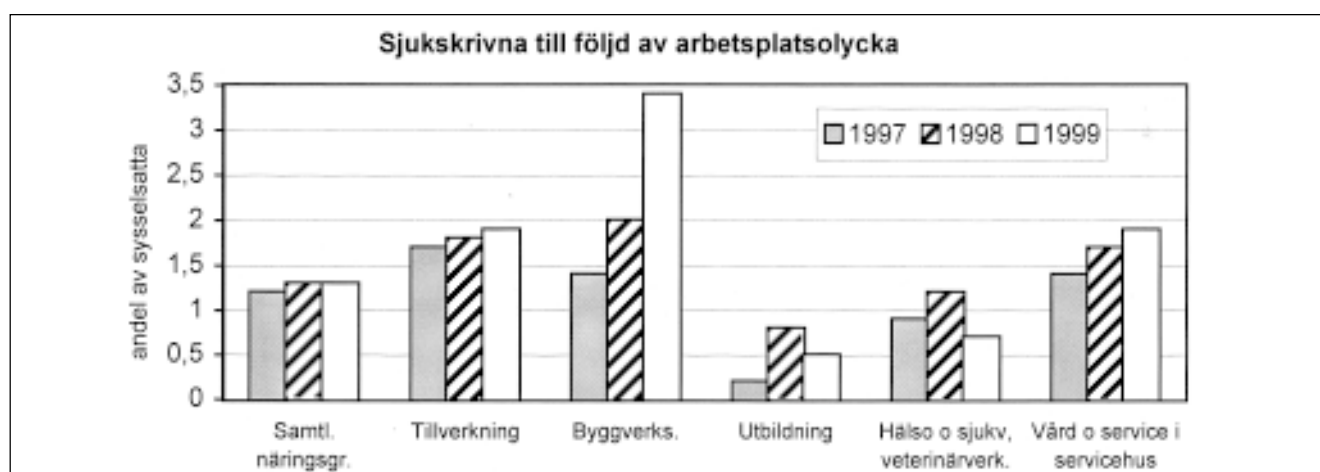

DIAGRAM 3:10.

KÄLLA: SCB samt egna beräkningar

- De två viktigaste grupperna med låg sysselsättningsgrad är utrikes födda och äldre personer. Antal sysselsatta utrikes födda stiger nu något och vi räknar med att denna utveckling kommer att fortsätta under prognosperioden. Likaså räknar vi med att sysselsättningsgraden för personer 55-64 år kommer att stiga något under prognosperioden. Att öka chanserna för dessa båda grupper att få jobb är dock fortfarande en central fråga.
- Den totala frånvaron minskade under 90-talet fram till 1997. Sedan har den stigit. Fortfarande är dock frånvaron lägre än under slutet av 80-talets sista år och fram till och med 1993. Detta gäller både om frånvaron mäts som andelen av de sysselsatta som var frånvarande från arbetet hela mätveckan eller som andelen frånvarotimmar av vanligen arbetad tid.
- Sedan 1998 har sysselsättningen i Sverige ökat både i antalet arbetade timmar och sysselsatta personer, det kan inte annat än i mindre utsträckning förklaras av ökat frånvaro.
- Frånvaromönstren skiljer sig åt mellan könen. Kvinnor är mer frånvarande än män. Att kvinnor som grupp fortfarande har huvudansvar för vård och omsorg av barn är en viktig förklaring till detta. Om den del av frånvaron som beror på vård av barn tas bort minskar skillnaderna mellan kvinnor och män dramatiskt, även om kvinnor fortfarande har högre frånvaro än män.
- Under andra hälften av 90-talet så har sjukfrånvaron ökat. Sjukfrånvaron bland kvinnor har ökat mer än bland män. Uppdelat på sektorer så återfinns den kraftigaste ökningen finns inom primärkommunerna. Ökningen där är avsevärt större än för övriga sektorer. Den ökande sjukfrånvaron, särskilt förekomsten av långtidssjukskrivningar, tyder på allvarliga brister i arbetsmiljön i denna sektor. ▲

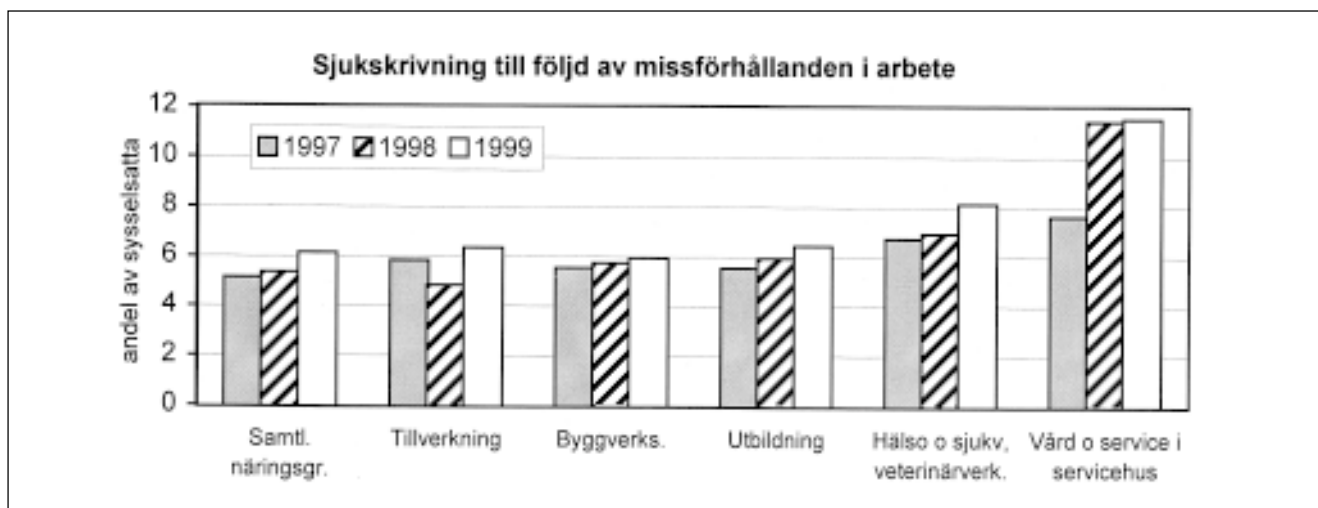

DIAGRAM 3:11.

KALLA: SCB samt egna beräkningar

Den långsiktiga finanspolitiken

En av statens viktigaste uppgifter är att tillhandahålla försäkringslösningar till gagn för medborgarnas trygghet. Det handlar bland annat om att minska de privatekonomiska konsekvenserna av arbetslöshet och sjukdom. Därigenom garanteras ett visst mått av förutsägbarhet i individernas liv som ger möjlighet till att ha omvandlingstryck i ekonomin utan att individerna drabbas. Den ekonomiska politiken ska inte bedrivas med den kortsiktighet som karaktäriserar företagen i en marknadsekonomi, annars riskerar förtroendet för välfärdsstaten att urholkas. Viljan att finansiera en fungerande välfärd kräver att medborgarna har förtroende för det offentliga förmåga att långsiktigt leverera dessa tjänster. Ingen är villig att göra inbetalningar till tex ett pensionssystem om de inte är säkra på att de kommer att få pension utbetald när de blir pensionärer. I vilken tidsrymd som de offentliga tjänsterna måste ses som hållbara beror på när den som betalar förväntas utnyttja tjänsten. Det innebär att många av försäkringssystemen, tex pensionerna och sjukvården, kräver en långsiktighet som sträcker sig över hela individens förväntade livslängd. Grunden till långsiktigt förtroende finns i en förtroendeingivande finansiering. Det är det som skattesystemet skall borga för.

DEN NÖDVÄNDIGA LÅNGSIKTIGHETEN

Det är alltid svårt att agera långsiktigt eftersom en lång tidshorisont medför osäkerhet. En långsiktig finanspolitik måste baseras på prognoser som i många fall kommer visa sig vara felaktiga. Det finns emellertid en stor skillnad i tillförlitlighet mellan olika typer av prognoser. De som anses mest tillförlitliga är de som rör demografin. Sverige kommer att påverkas av det skifte som pågår i befolkningens ålderssammansättning. Som kan ses nedan kommer Sveriges befolkningsfördelning att allt mer gå mot en rektangulär form.

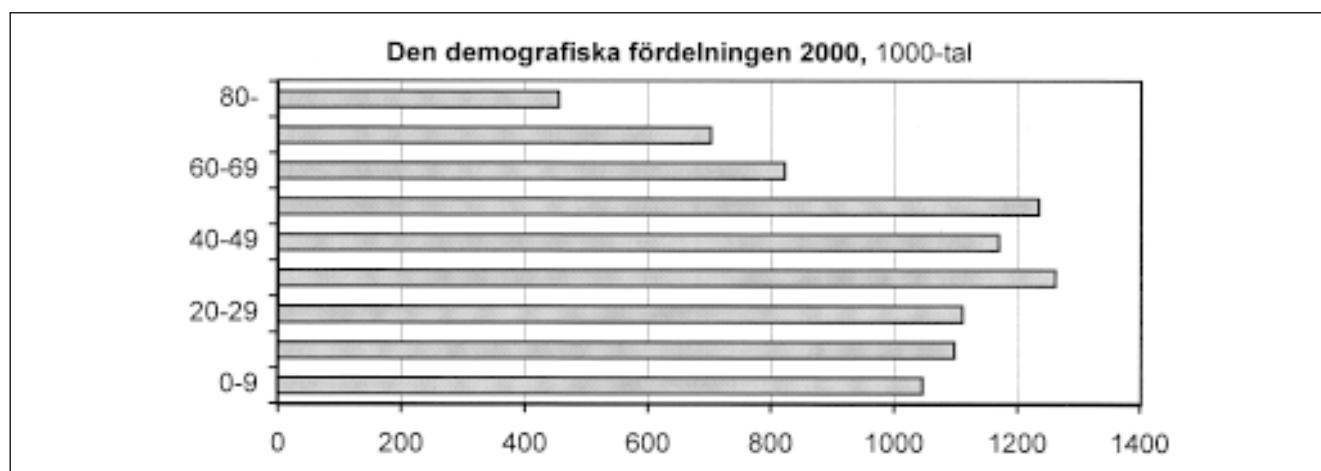

DIAGRAM 4:1.

KÄLLA: Butti 2001 samt egna beräkningar

Detta innebär att allt färre måste försörja allt fler, försörjningsbördan för de förvärvsarbetande kommer att öka i framtiden. Hur fördelningen av BNP ska se ut mellan de som producerar och de som inte gör det är en viktig avvägning. Dessutom måste det avgöras huruvida huvudprincipen ska vara att det offentliga ska garantera de framtida pensionärerna en viss absolut nivå på pensionerna eller om storleken på dessa ska avgöras av vilka resurser som finns vid utbetalningstillfället. I det tidigare svenska pensionssystemet följde pensionerna prisutvecklingen. Det innebar att pensionärerna inte var beroende av löneutvecklingen för dem som betalade deras pensioner. Detta medförde att de yrkesverksamma avgifter till pensionssystemet riskerade att utgöra en allt högre andel av bruttolönen. I det nya systemet följer pensionerna istället inkomstutvecklingen. Tidigare var således storleken på pensionen bestämd från början och avgifterna för de arbetande sattes efter vad som behövdes för att betala ut pensionerna. Nu är pensionen istället avgiftsbestämd och storleken på utbetalningarna avgörs därmed av systemets tillgångar medan den högsta nivån är bestämd. Detta innebär att den relativa fördelningen mellan pensionärskollektivet och de yrkesverksamma är bestämd och att ingen garanteras en viss absolut nivå över grundpensionen via det offentliga pensionssystemet.

Det är svårt att förmå de förvärvsarbetande att betala en stor andel av sina inkomster till andra grupper. Detta gäller särskilt om välfärdssystemen uppfattas som osäkra och de framtida förvärvsarbetande tvivlar på huruvida det offentliga kommer kunna ombesörja deras välfärd som pensionärer. De har då inget intresse av att delta i en pay as you go typ av intergenerationell överföring utan kommer att kräva mer individuella lösningar. Således är tilltron till det offentligas förmåga att tillhandahålla goda pensioner och en tillräcklig vård och omsorg i framtiden grundläggande för betalningsviljan idag. Vårdförbundet har genomfört en Sifo-undersökning som säger att 41 procent tror att vården om en femårsperiod kommer att vara sämre. Än mer alarmerande är att hela 70 procent tror att de kommer stöta på svårigheter att få den vård och omsorg de behöver när de blir gamla. Detta innebär att förtroendet för

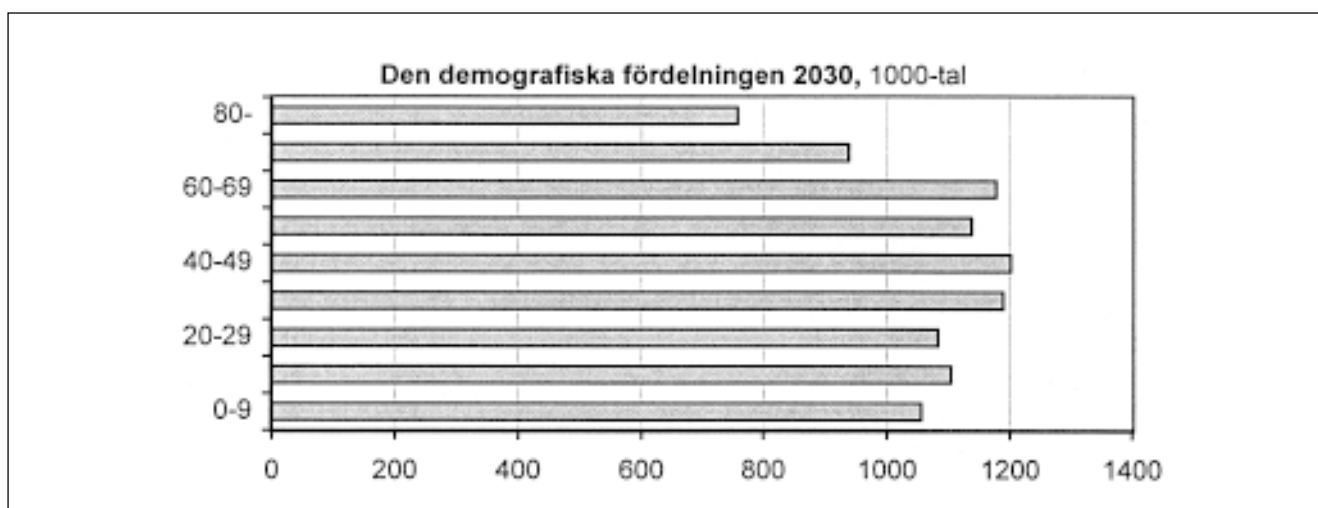

DIAGRAM 4.2.

KÄLLA: SCB

det offentliga kapacitet att tillhandahålla vård i framtiden verkar vara oroväckande lågt.

DE OFFENTLIGA FINANSERNA OCH DEMOGRAFIN

Eftersom omsorgen och vården i Sverige så gott som uteslutande finansieras via en offentlig försäkringslösning kommer effekterna av den demografiska förändringen främst att beröra de offentliga finanserna. Diagrammet nedan visar regeringens prognos över de offentliga utgifternas utveckling exklusive räntebetalningar under perioden 2000-2030.

Det är tydligt att den offentliga ekonomin kommer att sättas under hård press när utgifterna stiger kraftigt efter år 2010. Fram till år 2010 sjunker utgiftskvoten på grund av en gynnsam demografisk utveckling. Förutom utgifterna avörs den demografiska utvecklingens effekt på de offentliga finanserna av dess påverkan på inkomstsidan. Regeringen har ännu inte publicerat någon prognos över de förväntade inkomsterna på lång sikt men med hjälp av deras prognos över utvecklingen av statsskulden och det offentliga sparandet går det att dra vissa slutsatser.

I diagrammen nedan antas alla resurser som överskrider två procents målet att föras över till medborgarna via sänkta skatter eller ökade offentliga utgifter. Vi tror att det kommer att handla om cirka 5 procent av BNP eller 100 miljarder kronor de närmste 5-7 åren. Detta innebär att det offentliga sparandet konstanthålls på två procent av BNP från och med år 2004 fram till år 2015. Från och med detta år kommer inkomsterna inte längre växa i tillräcklig takt för att kunna täcka de ökande utgifterna. Om denna utveckling tillåts fortgå så bedöms det offentliga finansiella sparandet från år 2023 att bli negativt. Detta får givetvis en effekt på statsskulden som efter år 2020 ökar kraftigt. I och med att regeringen inte offentliggjort sin prognos för inkomsterna på lång sikt är det omöjligt att veta hur det offentliga sparandet hade utvecklats om den offentliga sparkvoten varit högre. Att regeringen dessutom är ovillig att visa sina

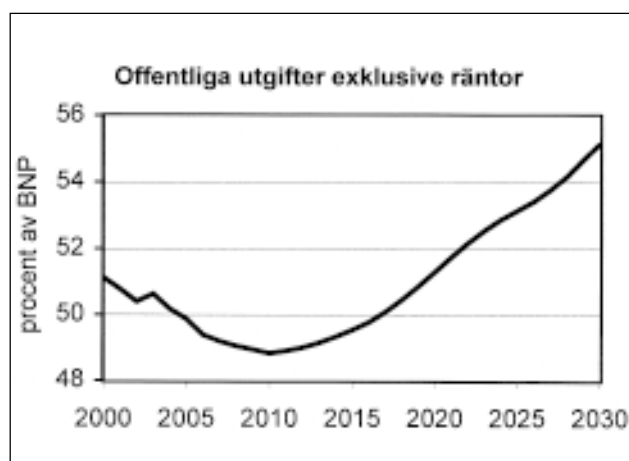

DIAGRAM 4:3.

KÄLLA: SCB

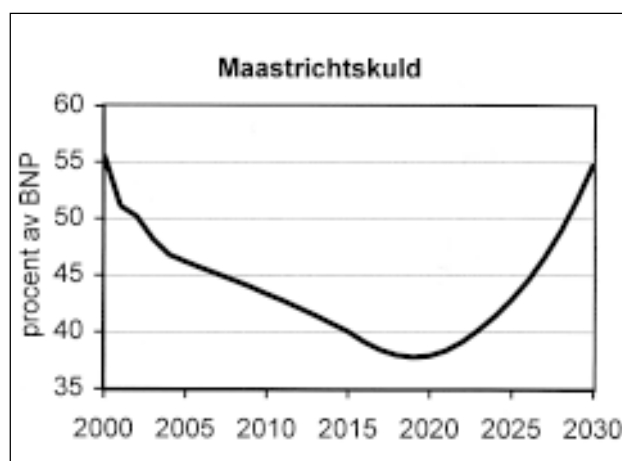

DIAGRAM 4:4.

KÄLLA: SCB samt finansdepartementet

prognoser över inkomsterna är oroväckande för transparensen i den offentliga debatten.

Huvudfrågan är således hur detta ökade tryck på de offentliga finanserna skall hanteras. Det finns åtminstone fyra alternativ:

1. Spara överskotten fram till när utgifterna blir större än inkomsterna och använd sedan de aggregerade medlen som budgetförstärkning
2. Investera de offentliga överskott som genereras idag i t ex infrastruktur och verksamhet för att mildra belastningen på den offentliga budgeten i framtiden
3. Sänk skatterna idag och höj dem när det finns behov av detta i framtiden
4. Sänk skatterna idag och sänk utgiftsnivån i framtiden när utgifterna överstiger inkomsterna

Det är viktigt att påpeka att inget av förslagen låser sig vid de prognoser som regeringen tagit fram. Till exempel kan de två första alternativen omfatta överskott i de offentliga finanserna som är både större eller mindre än 2 procent av BNP. Alternativen bygger dock på olika syner om hur problemet bör hanteras. Alla alternativ är teoretiskt tänkbara och vilket som bör användas beror på vilken metod för riskhantering som anses vara den bästa. De som tror att förtroende för de offentliga välfärdssystemen endast kan skapas genom att det finns synliga resurser att betala utgiftsökningarna med förespråkar alternativ ett. Förespråkare av det andra alternativet anser att ingen kommer att ha förtroende för en fungerande välfärd i framtiden om den inte fungerar idag. Dessutom kommer investeringar idag att generera resurser i framtiden som kan användas för att täcka de ökade utgifterna. Alternativ tre förutsätter att det är möjligt att ändra skattesatserna såväl uppåt som nedåt beroende på balansen mellan utgifter och inkomster. Förespråkarna för alternativ fyra är pessimistiska och anser att det är omöjligt och kanske inte ens önskvärt att bibehålla den offentliga välfärdsnivå som finns idag.

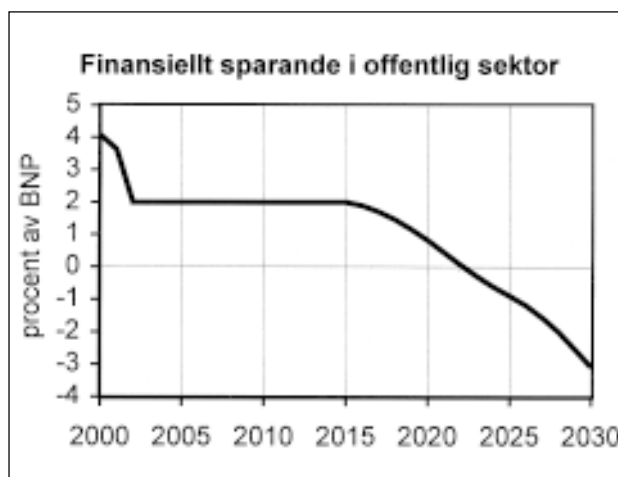

DIAGRAM 4.5.

KÄLLA: SCB samt finansdepartementet

Det fjärde alternativet utmärker sig genom att det förespråkar en anpassning på utgiftssidan istället för på inkomstsidan. Detta innebär att den offentliga välfärden skulle försämrans i framtiden när den nuvarande nivån ej längre kan finansieras eftersom fler kommer att vara i behov av vård och omsorg. Tyvärr verkar detta vara ett alternativ som regeringen inte är helt främmande inför. Regeringens metod för att hantera det demografiska trycket är en blandning av alternativ ett och fyra. I finansplanen står att läsa (Bilaga 1, s.74):

De skattesänkningar och utgiftsreformer som kan genomföras under de närmaste 5-10 åren inom ramen för ett saldomål på 2% av BNP kan således visa sig ohållbara på lång sikt. Att åter höja skattekvoten kan vara svårt med en ökad internationell rörlighet i skattebaserna, varför en eventuell anpassning sannolikt måste ske på utgiftssidan.

Regeringen undviker här att ställa den relevanta frågan: Bör då saldomålet på 2 procent skrivas upp för att garantera den framtida välfärden? Om dessa skattesänkningar genomförs kommer, precis som regeringen själv skriver, kortsiktigheten att begränsa det långsiktiga handlingsutrymmet och riskera välfärden. Anpassningar på utgiftssidan betyder nedskärningar i offentlig välfärd och ingenting annat. Mot detta kan det anföras att det inte finns några hinder för framtidens politiker att höja skatterna. Vår huvudlinje är dock att den bästa strategin är att använda det kortsiktiga utrymmet för skattesänkningar sparsamt och istället dels fondera medel inför de framtida utgiftsökningar som med all säkerhet kommer och dels använda medel till offentliga investeringar samt kommunal verksamhet. En god kvalitet i dagens offentliga verksamhet är den bästa garantin för att kvaliteten kommer att vara god i framtiden.

KORTSIKTIGHET ETT HOT MOT LÅNGSIKTIGHETEN FÖR INVESTERINGARNA

Det krävs att ett samhälle gör långsiktiga investeringar för att uppnå ett framtida välstånd. Om till exempel inga pengar avsätts till att bygga infrastruktur idag kommer den ekonomiska tillväxten i framtiden att bli lägre. Problemet med investeringar är att deras avkastning uppstår i framtiden och det är därigenom svårt att väga dem mot kostnaden som uppstår idag. Det finns därigenom en risk för att samhället underinvesterar eftersom inga förluster uppkommer idag och pengarna istället kan användas till konsumtion som ger en välfärdshöjande effekt. De som är unga och yrkesverksamma idag har andra och fler ekonomiska åtaganden än äldre generationer. De måste idag fondera pengar för sina egna pensioner samtidigt som de betalar en stor del av sina föräldrars pensioner. Dessutom får de som skattebetalarkollektiv inte heller låna till t ex investeringar i sina barns utbildning utan måste betala dessa också. Därigenom försvaras investeringar som skulle kunna öka välståndet i framtiden.

Utgångspunkten är att skulder kan uppvägas av tillgångar även i den offentliga sektorn. Det intressantaste skuldmåttet är därför den offentliga sektorns nettoskuld. Denna visas för år 2000 i tabell ett. En negativ nettoskuld innebär att landet har större finansiella tillgångar än skulder.

Den offentliga sektorns nettoskuld för år 2000

procent av BNP

Norge	-61,6
Finland	-32,6
Sverige	8,4
Danmark	22,3
UK	33,5
Tyskland	41,8
Frankrike	42,5
USA	43
Nederländerna	44,4
Österrike	47,2
Belgien	103

TABELL 4:1.

KÄLLA: Economic Outlook, OECD

Norge och Finland är här två exceptionella fall med väldigt höga nettotillgångar. Sverige börjar närma sig en positiv nettoskuld och har enligt finans-

planen redan nått noll. Detta innebär att den offentliga sektorn i Sverige kan låna till investeringar utan att hamna i skulder som inte motsvaras av finansiella tillgångar. Om det finansiella sparandet per år är större än lånen till investeringar försämras inte nettoskulden. Sverige har ett relativt stort finansiellt sparande och möjlighet att få ett än större de närmaste 10-15 åren om de offentliga finanserna inte försvagas av utgiftsökningar eller skattesänkningar.

Utvecklingen av de offentliga investeringarna från år 1950 till idag beskrivs i diagrammet nedan. Från 1950 till 1970 ökade de offentliga investeringarnas andel av BNP. Därefter har trenden varit den motsatta och andelen är idag lägre än vad den var 1950. Det kommer att skapa problem om denna utveckling fortsätter i framtiden när den offentliga budgeten sätts under ett allt större tryck från en åldrande befolkning. Att möta växande offentliga utgifter med en modern infrastruktur är däremot rationellt. Vi har råd att investera men trots detta sjunker de offentliga investeringarna.

Ett exempel på en nödvändig investering som dragit ut på tiden är västkustbanan, dvs tågförbindelsen mellan Köpenhamn och Oslo via Malmö och Göteborg. I svenskt avseende utgör västkustbanan en potentiell huvudlänk i ett område med två miljoner invånare. Transek har för SJ genomfört en jämförelse mellan västkustbanan och svealandsbanan där den förra får hård kritik. Svealandsbanan har lyckats med det som västkustbanan misslyckats med, nämligen att öka antalet resande och minska restiden. Järnvägsresandet har minskat med 32 procent mellan 1990 och 1999 på västkusten medan det ökat med 592 procent på svealandsbanan. Restiden mellan Malmö och Göteborg ökade mellan 1988 och 2000 med ett par minuter, dock med fler uppehåll. Skillnaden i utbyggnaden av de båda sträckorna handlar främst om att Svealandsbanan byggdes på kort tid medan investeringarna på västkustbanan dragits ut över 20 år eller mer. Det senare alternativet innebär att effekterna på resandets komfort, tid och pris inte uppkommer tillräckligt snabbt. Detta i sin tur hotar att leda till en negativ spiral där bristfällig infrastruktur och omoderna tåg leder till högre driftskostnader, låg turtäthet och lång restid. Vilket minskar efterfrågan på resande. Detta resulterar i lägre intäkter och olönsam-

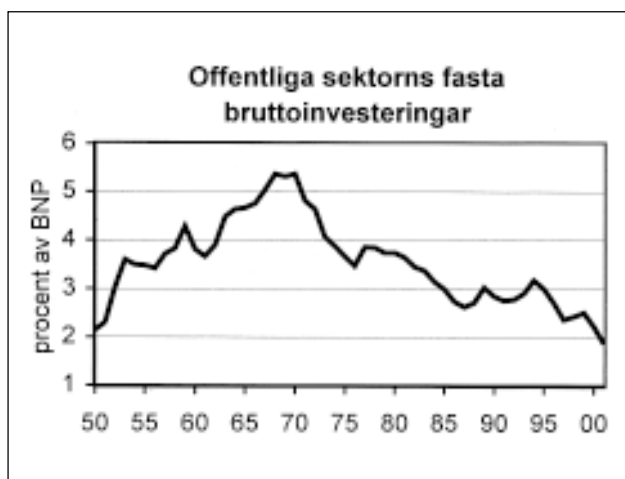

DIAGRAM 4.6.

KÄLLA: SCB samt finansdepartementet

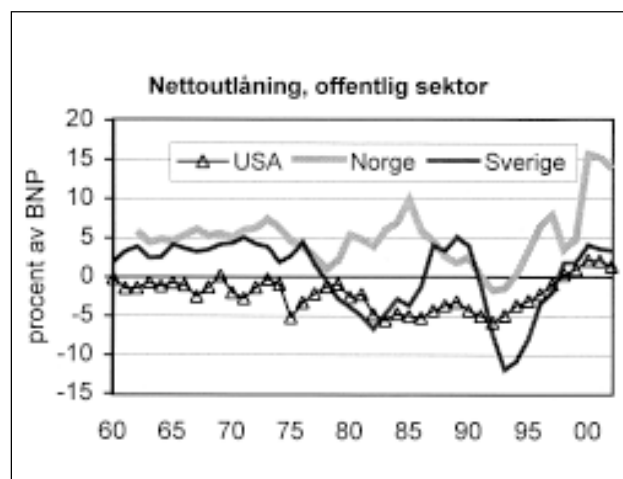

DIAGRAM 4.7. KÄLLA: Nationalräkenskaperna samt egna beräkningar

het. Om fler väljer tåg som färdstätt kan istället en positiv spiral skapas. Ovanstående exempel visar på att det i vissa situationer är nödvändigt att låna till investeringar som inte kan betalas på kort sikt men som ändå är lönsamma.

En annan intressant aspekt av västkustbanans misslyckande är att det inte bara är Sverige som är en stor förlorare utan också Norge. En snabb järnvägsförbindelse till norra Tyskland skulle troligtvis vara av minst lika stort intresse för Norge som för Sverige. Samtidigt har Norge extremt stora överskott i sin statsbudget som inte kan investeras inhemskt på grund av risken för överhettning i ekonomin. Detta innebär att en bra lösning för alla vore om Norge betalade en del av kostnaden för att modernisera västkustbanan. Norge bör även ha ett stort intresse av att bidra till att finansiera utbygganden av E6:an genom norra Bohuslän

VAD KAN VI LÄRA OSS AV NORGE OCH USA?

I detta avsnitt ska vi diskutera två andra länder, Norge och USA, som i mångt och mycket är i samma finanspolitiska dilemma som Sverige. Alla tre hotas de av vad som kan karaktäriseras som de goda tidernas problem men av olika karaktär och svårighet. USA har under 1990-talet haft en ihållande tillväxt vars like inte skådats sedan 1960-talet. För första gången på mycket länge uppvisar den offentliga budgeten överskott. Norge har tack vare offentligt ägande i oljeindustrin och ett stigande oljepris för närvarande exceptionellt stora överskott i den offentliga budgeten.

USA skiljer sig åt genom att fram till år 1998 uppvisa underskott i de offentliga finanserna med år 1969 som enda undantag. Att budgeten de senaste åren uppvisat överskott är därigenom något närmast unikt. Norge är i mångt och mycket USAs motsats med konstanta överskott förutom år 1992-93. Oljeproduktionen startade i mitten av 1970-talet och därefter har oljan givit allt större intäkter till den norska statskassan. Mycket av pengarna har använts till att bygga upp en fond för framtida behov. Idag innehåller den omkring 300 miljarder norska kronor. År 2004 beräknas den, enligt norska LO, vara så stor som 1000 miljarder norska kronor. Sverige har i sin tur efter ett besvärligt 90-tal fått ordning på de offentliga finanserna som under den närmaste perioden kommer att uppvisa betydande överskott.

Alla de tre länderna ser således ut att gå mot en ljusnande framtid för de offentliga finanserna. I USA har emellertid hotet mot fortsatta överskott blivit överhängande i och med de omfattande skattesänkningar som president Bush initierat. Hans valseger grundlades med löftet om att sänka skatterna med 1600 miljarder dollar över tio år. Det förslag som kongressen slutligen godkände omfattade 1350 miljarder dollar. IMF varna emellertid för att en lågkonjunktur skulle kunna destabilisera de offentliga finanserna. De anser att den totala kostnaden för skattesänkningarna troligtvis kommer bli större än vad USA:s regering förutspår. Dessutom pekar IMF på faran i att utgifterna, främst försvarsanslagen, ökar mer än planerat. Dessa två faktorer tillsammans innebär enligt dem att risken för en försämring av de offentliga finanserna är stor. Därför anser de att USA bör vara vaksamt på vilka effekter reformer får för de offentliga finanserna. USA är ett bra exempel på vad som kan hända när en vänsterregering dukar bordet för högerens skattesänkningar. Genom att skapa ordning i de offentliga finanserna har demokraterna möjliggjort repu-

blikanernas stora skattesänkningar. Samma utveckling är tänkbar i Sverige där socialdemokraternas framgångsrika budgetsanering har skapat stora överskott som en eventuell borgerlig regering kan använda till omfattande skattesänkningar.

I Norge har regeringar från olika partier under 1990-talet varit under stor press att använda oljeinkomster till ökade välfärdsutgifter och skattesänkningar. Detta trots att en kraftig finanspolitisk expansion med all säkerhet skulle medföra en överhettning av den norska ekonomin. Den pedagogiska uppgiften att förklara varför pengarna inte kan användas idag har emellertid visat sig vara så svår som den kan förväntas vara. Fonderingen av medel för samhällets framtida behov har inte löst problemet i och med att medborgarnas krav på skattesänkningar och/eller utgiftsökningar tycks öka. Norska LO har föreslagit en starkare koppling mellan de fonderade medlen och de framtida pensionerna för att öka förståelsen för att pengarna inte spenderas idag. Dessutom kritiserar regeringen för att de konstant underskattar oljeinkomsterna och därigenom skapar ett allt större tryck på reformer eftersom ökningarna ses som positiva överraskningar. Norge visar vilka problem ett land ställs inför vid stora överskott. Konflikten mellan de som vill ha skattesänkningar och utgiftsökningar blir tydlig när det finns pengar att finansiera reformer med och de som vill föra en långsiktig politik riskerar att förlora väljarstöd.

Det finns således ett problem med fondering i och med att medborgarna inte känner att de får del av de pengar som sparas. En metod att motivera ett kollektivt sparande är att på olika sätt specificera sparandets ändamål. Detta kan göras på olika nivåer. Den mest lösa specificeringen är att skapa fonder som ska användas i framtiden men till vad och för vem avgörs då. Den andra extremen är om användandet av medlen i fonderna är bestämt både när det gäller till vad och för vem. Då kan varje individ få ett besked om hur mycket som är avsatt till hans/hennes äldreomsorg när han/hon går i pension. Detta skulle innebära att fonderna fick en klar individuell anknytning som stärker tilltron till det offentliga möjligheter att i framtiden tillhandahålla en adekvat vård och omsorg.

SPELETS REGLER

Kortsiktighet kan som bekant påverka både det offentliga inkomster och utgifter negativt. Traditionellt har den politiska vänstern ofta stått för en kortsiktighet i utgiftspolitiken med en ofinansierad expansion av den offentliga verksamheten. Högern har i sin tur i högre utsträckning hemfallit åt ofinansierade skattesänkningar. Båda typerna av kortsiktighet är skadlig för den långsiktiga finanspolitiken. Det spelar ingen roll om kortsiktigheten är utgifts- eller inkomstbaserad. Således borde båda fenomenen motverkas i samma utsträckning för att långsiktighet ska kunna garanteras.

För att motverka utgiftsopportunistik har utgiftstaket i den statliga budgeten införts. Motivet för införandet var, enligt SOU 2000:61, att det behövdes nya metoder för att bekämpa den statsfinansiella krisen som följde efter 1990-tals kraschen (s.50-54, 76-82). Målet var bl a att skapa större långsiktighet i den finansiella politiken. Det andra motivet var att det ansågs betydligt enklare att kontrollera utgifterna än ett balanskrav. Dessutom avsågs utgiftstaket före-

bygga en utveckling där skattekvoten kontinuerligt höjdes till följd av en bristfällig utgiftskontroll. Den socialdemokratiska regeringen skrev i finansplanen att (Prop 1994/95:150, bilaga 1 s.52-3):

De offentliga utgifterna är på sikt avgörande för skatteuttagets nivå. Utrymmet för ytterligare skattehöjningar är starkt begränsat då skatteuttaget inte kan höjas utan att det samtidigt medför negativa ekonomiska återverkningar. Allmänna skattehöjningar gör det svårare att uppnå en icke inflationsdrivande lönebildning, ökar lönsamheten av skattefusk och skatteplanering och riskerar att leda till lägre investeringar och produktion. För att skadliga skattehöjningar samt återkommande underskottsproblem ska undvikas krävs att de offentliga utgifterna hålls under strikt kontroll.

Frågan är om ändamålet endast var att förhindra okontrollerade utgiftsökningar och inte också att införa ett stopp för höjningar av skattekvoten. Vår tolkning av texten ovan är att utgiftstaken utformades i en miljö och anda som syftade till att minska den offentliga sektorns andel av BNP. Det är också så som utgiftstaken fungerar. De minskar genom sin konstruktion kontinuerligt den offentliga sektorns andel av BNP.

Utgiftstaket tillämpades första gången i samband med 1997 års budget. Taket sätts i ett nominellt belopp för att minska risken för att det ska bli inflationsdrivande. I vårproposition föreslås vilka utgiftstak som ska gälla tre år fram i tiden. Således finns det regler som, om de inte förhindrar, så i alla fall allvarligt försvårar utgiftsopportunist. Problemet är dock att motsvarande åtgärd inte genomförts för att förhindra opportunist på inkomstsidan. Underfinansierade skattesänkningar utgör därigenom idag ett större hot mot de offentliga finanserna än utgiftsökningar. Således finns det anledning att diskutera vilka konsekvenser denna ignorans av att det kan finnas opportunist på både utgifts- och inkomstsidan får.

För det första skapar skevheten i systemet problem när det gäller konkurrensen om väljarna mellan partierna. Utan reglering kan de partier som är redo att skapa underskott via ökade utgifter konkurrera med partier som är redo att göra det genom utgiftsopportunist eller inte alls. Om bara en av möjligheterna till underskott försvinner är det regler som inte ger partierna möjlighet att konkurrera på lika villkor. De partier som tenderar till skatteopportunist kan fortfarande locka väljare genom kortsiktighet. Genom att bara införa ett utgiftstak och inget inkomstgolv begränsas den politiska valfriheten till att endast tillåta en väg till underskott. Konkurrensen om väljarna står därmed mellan de partier som förespråkar en inkomstbaserad erodering av de offentliga finanserna och de som vill ha en balanserad budget. Givetvis är det bättre med en budget i balans men det finns skäl att vara orolig för att inkomstsänkopportunist på kort sikt kan locka tillräckligt med väljare för att försvåra en långsiktigt hållbar finanspolitik.

Dessutom är frågan vad effekten blir när regimskiftet sker om endast en sorts politik accepteras. Det finns inga hinder mot skattesänkningar medan utgiftsökningar regleras. Detta innebär att maktskiftet tappar betydelsen eftersom endast ett sätt att spendera överskott är legitimt. Om makten skiftar mellan de

två blocken över tiden kommer storleken på den offentliga sektorn, trots detta, oundvikligen att minska. Detta eftersom de borgerliga kan minska storleken på den offentliga sektorn medan vänsterregeringar vilja att stärka den offentliga sektorn försvåras genom utgiftstaket.

Frågan är om en situation där en sorts opportunistisk ensidigt tillåts verka är bättre än där två tillåts konkurrera. Klart är att det bästa alternativet är om både kortsiktighet på utgifts- och inkomstsidan förhindras med lika starka regler. Annars finns det en betydande risk för att en ideologi når hegemoni över politiken inte genom vad de kan erbjuda utan beroende på vad de andra inte tillåts erbjuda. Spelets regler ska inte diskriminera mellan deltagarna i politiken.

Det finns ett annat problem med utgiftstaken som handlar om osäkerheten i de ekonomiska förutsättningar som ligger till grund för beräkningen av de offentliga finanserna. En avgörande bedömning är den som handlar om hur många som kan arbeta i den svenska ekonomin. Vi bedömer att det är möjligt att nå en sysselsättningsandel år 2004 på 81,5 procent. Finansdepartementet är betydligt mer pessimistisk över möjligheterna att öka sysselsättningsandelen. De räknar med att den ökar mycket svagt från dagens nivå på drygt 78 procent till 78,5 procent år 2004. Är vår bedömning mer realistisk, så kommer den statliga budgeten att visa på mycket stora överskott fram mot år 2004, under förutsättning att skatterna inte sänks.

Detta beror på att när utgiftstaket för år 2004 sattes våren 2001, så utgick man ifrån de skatteintäkter som skulle genereras om 78,5 procent av befolkningen arbetade. Enligt våra beräkningar är det mycket möjligt att 3 procent fler av befolkningen kommer att arbeta år 2004. Detta innebär att sysselsättningen kommer att vara nästan 4 procent högre och medför att BNP då också blir 4 procent större. Därmed blir också skattebaserna 4 procent större. Med en skattekvot på 50 procent, innebär detta att de totala skatteintäkterna kommer att bli 40 miljarder kronor högre. Av dessa går hälften till staten, vilket förbättrar statens saldo med 20 miljarder kronor.

Infrias denna utveckling innebär det att de statliga utgifterna år 2004 skulle kunnat vara 20 miljarder kronor högre. Genom att utgiftstaket för år 2004 redan är satt, är detta inte längre möjligt. Eftersom utgiftstaken inte får ändras, så visar denna genomgång hur viktigt det är att så riktigt som möjligt uppskatta utbudspotentialen på arbetsmarknaden. Underskattas denna underskattas också skatteintäkterna, vilket medför att utgiftstaken sätts för lågt relativt kommande skatteintäkter.

1997 var första gången som man satte utgiftstak för tre år framåt. Resultatet för år 2000 visar att de offentliga finanserna för det tredje året då underskattades med 55 miljarder kronor. 40 miljarder av dessa berodde på en underskattning av den ekonomiska utvecklingen. Detsamma tycks ha skett då utgiftstaket för år 2001 sattes. Hittills ligger den beräknade underskattningen på 40 miljarder kronor. Försiktighetsberäkningar ger ett alltför pessimistiskt underlag då utgiftstaken ska sättas. En mindre försiktig beräkning hade givit underlag för att sätta ett högre utgiftstak. Kombinationen av försiktighetsberäkningar och utgiftstakets stelhet, skapar nu en situation med oväntat stora of-

fentliga budgetöverskott i framtiden som inte kan användas för nya reformer utan endast kan gå till skattesänkningar.

Om utgiftstaket även i fortsättningen skall tillåtas begränsa den politiska handlingsfriheten på ett skadligt vis kommer det enda kvarvarande styrinstrumentet för finanspolitik att vara offentliga intäktssänkningar. På grund av att de närmaste åren kommer att medföra betydande överskott anser vi att det finns en stor risk för en kortsiktig skattsänkaropportunist. LO-ekonomerna förespråkar istället att detta överskott skall delvis fonderas och delvis användas till offentliga investeringar och att förbättra kvalitén i kommunal verksamhet. Det är dock viktigt att ha rimliga budgetregler för att bibehålla den finanspolitiska disciplinen. Med nuvarande finanspolitiska regim dukar regeringen bordet för en borgerlig regerings skattesänkningar precis som skett i USA med Bush efter Clinton. ▲

ISBN 91-566-1776-3